

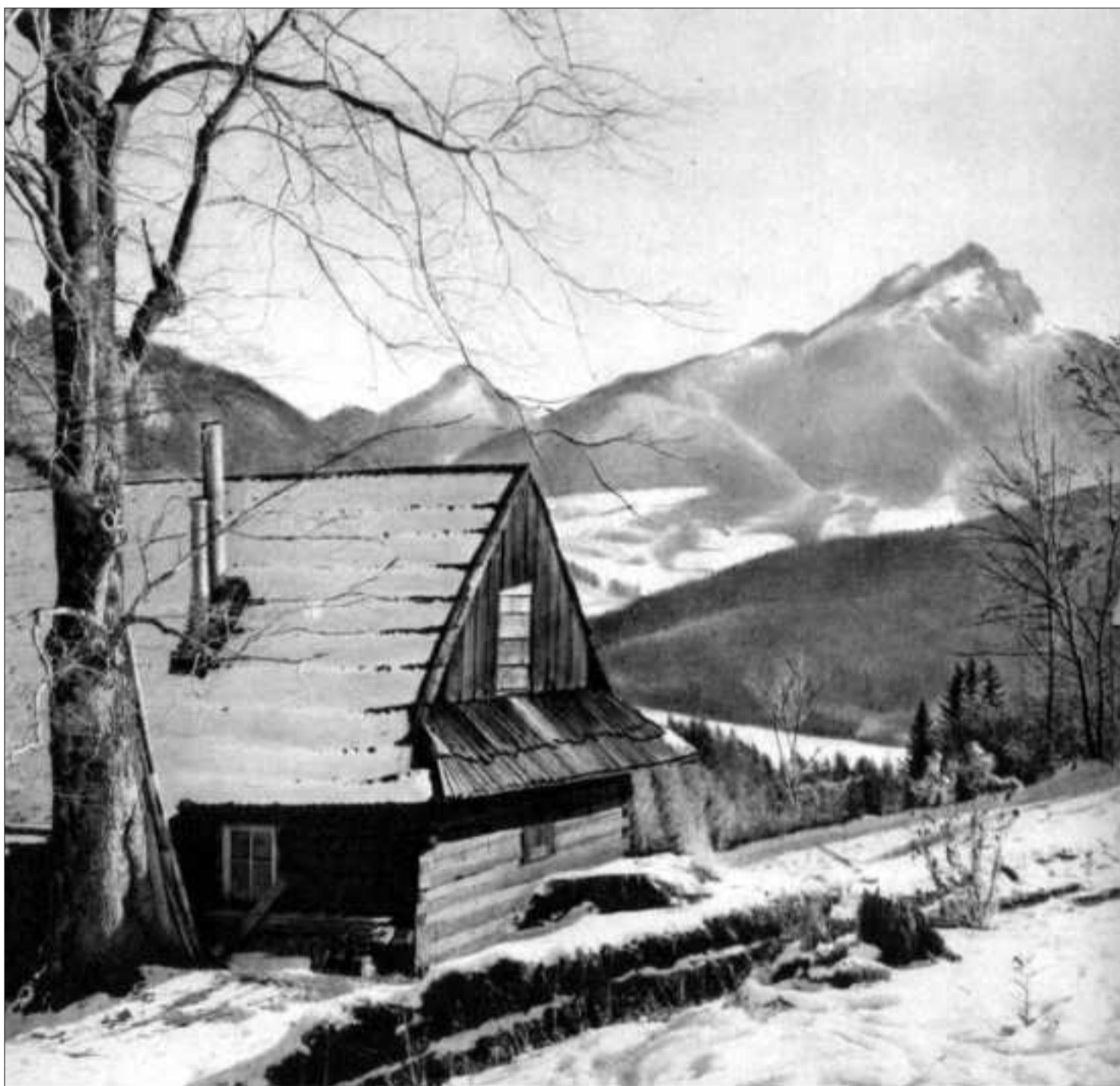
KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 1

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

10. JANUÁRA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Svätý Otec Benedikt XVI. zvolil ako tému svojho posolstva ku Svetovému dňu pokoja 1. januára 2007 túto myšlienku: „Ľudská osoba je srdcom pokoja“. Zamyslíme sa nad touto pravdou.

Život každého z nás a pre každého z nás je predovšetkým dar. Ale je to aj úloha. Každý z nás je od prvej chvíle svojho života človek. Každý z nás dostal svoj život ako dar bez svojich zásluh. Sväté písmo vyjadruje toto tajomstvo stvorenia dôstojnými slovami: „I riekol Boh: Učinné človeka na náš obraz, nám podobný... I stvoril Boh človeka na svoj obraz, na obraz Boží stvoril ho, ako muža a ženu stvoril ich... A požehnal ich... a riekol im...: Naplňte zem! Podmaňte si ju!“ (Gen. 1, 26). – Tento Boží dar ľudského života sa týka každého z nás.

Ale život sme dostali nielen ako dar. Dostali sme ho aj ako úlohu. Každý z nás prichádza na svet ako človek, a predsa každý z nás sa človekom, zreлым človekom postupne len stáva. Život človeka je dar, ale život človeka je zároveň aj úloha, veľká a posvätná úloha ľudskej slobody. Nie každému sa táto úloha podarí. Niektí si svo-

Ľudská osoba je srdcom pokoja

Kardinál

JÁN CHRYZOSTOM KOREC

jou slobodou život naplno rozvinie. Iný si svojou slobodou život zmárni a zničí.

Aj pokoj, o ktorom sa toľko dnes hovorí a ktorý tak veľmi potrebujeme, je pre nás zároveň dar i úloha. Svet, i ľudský svet, boli stvorené ako poriadok, ako harmónia, ako základný pokoj, ako dar. Aj vykúpenie bolo darom, darom obnoveného pokoja sveta, ktorý hlavne ľudia narušili svojím zneužívaním darovanej slobody. Stvorený i vykúpený dar pokoja v spo-

čestve možno tiež narušiť, možno ho premárniť, ba i zničiť. No dar pokoja možno aj chrániť a rozvíjať ako drahocennú hodnotu rodín, národov a sveta. Pokoj je pre nás všetkých i darom a je pre nás i úlohou.

Pokoj medzi ľuďmi má byť aj ovocím nášho úsilia – úsilia odpovedať svojim životom božiemu plánu a zámerom so svetom a s nami. Tak ako nám to tľmočí svedomie, svedomie každého z nás, každého človeka – cti otca i matku a neubližuj, nezabiješ, nekradni, nemaj v nenávisť, nebudeš krivo svedčiť, nerozbíjaj manželstvo iných. To je život podľa Desatora.

(Pokračovanie na 4. strane)

Na začiatku nového roku mi prichodí poďakovať sa za množstvo vianočných a novoročných pozdravov, na ktoré nemám silu odpovedať jednotlivo. Aspoň takto vás však chcem ubezpečiť, že si každé vážim. Prijal som ich ako povzbudenie do jubilejného desiateho roka našej Kultúry.

Zámerne používam slovíčko „našej“, lebo mnohí ho radi a spontánne pridávajú pred názov nášho časopisu. Myslím si, že vy čitatelia ste už tak trochu jedna rodina. Hoci sa navzájom nepoznate, som presvedčený, že by ste si porozumeli už pri prvom náhodnom stretnutí. Svedčia o tom mnohé vaše svedectvá. To je pre mňa vari najkrajšia odmena.

PF 2007

TEODOR KRIŽKA

Ale teším sa rovnako aj z čitateľov, ktorí obsah Kultúry neprijímajú kompletne, no napriek tomu si v nej nájdu články aj pre seba. Sú to tiež kultivovaní ľudia, spôsobilí kriticky vnímať svoje okolie. Časopis predsa nie je nijaká centrála s patentom na hotové riešenia. Sme iba ľudia usilujúci sa reflektovať svet okolo v rámci ľudských limitov. Hľadáme krásu, ale chceme i varovať pred rizikami spoločenského a politického vývoja. Trápi nás, keď sa zneužívajú tie najušľachtilejšie slová ziskuchtivými cynikmi, ktorým sa máli doterajší vplyv a moc. Sme smutní, ak sa nájdu ochotní prisluhovači mocných, ktorí nedozreli na poznanie, že kultúra moci spočíva vo verejnej službe. Otriasa nami nebezpečná tendencia dosahovať demokratizáciu sveta násilím, neschopnosť veľmoci uniesť zodpovednosť za hospodársku a vojenskú silu. S obavami pozorujeme, ako sa čoraz častejšie k moci dostávajú jednotlivci či skupiny, ktorých priemerná inteligencia nie je dostatočnou ochranou pred nesprávnymi rozhodnutiami, na konci ktorých neraz trpia státisíce ľudí. Nemôžeme zatvárať oči pred pokračovaním demontáže morálnych základov civilizácie, ktorá sa jednoducho bez týchto opôr po čase môže úplne zrútiť.

Je toho mnoho, čím trpí súčasný svet. Iba dodám, že poctivý pohľad na tieto utrpenia bez príkras, ale i bez zbytočného nadsadenia, sa nám vidí mravnejší ako pestovanie falošných ilúzií o bezproblémovej ceste súčasných národov k slobode, bratstvu a rovnosti, takej posiatej ľudským utrpením.

Pomenúvanie pochybných javov našich čias vonkoncom neznamena, že sme stúpenci jednoduchých návodov, ako tieto javy odstrániť. Napopak, varujeme každého, kto by v seriózných analýzach hľadal ospravedlnenie svojich iracionálnych postojov. Znepokojuje nás napr. aj individuálne či skupinové násilie, ktoré si hľadá ospravedlnenie v morálnom zlyhaní mocných, aj keď chápeme, že nie ono je príčinou napätia vo svete.

Nový rok je zakaždým výzva i príležitosť voľačo zmeniť. Po mnohých rokoch od pádu komunizmu a vzniku samostatného štátu by už bolo načase, aby sa správy verejných vecí ujala rozvážna garnitúra kultivovaných politikov. Po posledných voľbách je tu opäť nádej, že aspoň časť tejto garnitúry má o túto misiu poctivý záujem. To je vari najkrajšie posolstvo Slovenska Strednej Európe zmietanej nedôverou v politiku a politikov.

www.kultura-fb.sk

Vážený pán generálny riaditeľ, každý národ sa v priebehu dejín vyprofiluje do neopakovateľnej individuality, ktorá je charakterizovaná dominantnými vlastnosťami a hodnotami. Slovenský národný charakter sa stotožnil s čírnosťou, tvorivosťou, mierumilovnosťou... nie výbojmi na cudzie územia či parazitovaním na cudzích hodnotách. Práve vďaka vlastnej autentickému kultúre a jej najvýznamnejšiemu výtvoru – SLOVENČINE – Slováci nielen prežili, ale aj čestne obstáli v mocenských tlakoch okolia, aby obnovením svojej národnej slobody a štátnej samostatnosti nadviazali na najvýznamnejšie kultúrne tradície našich dejín. Vzhľadom na základný postoj k životu – postoj tvorcov hodnôt – možno Slovákov oprávnené nazvať národom kultúry. Z tejto skutočnosti prirodzene vyplýva aj naše dejinné poslanie.

Sme presvedčení, že vzhľadom

Kultúra chlieb náš každodenný

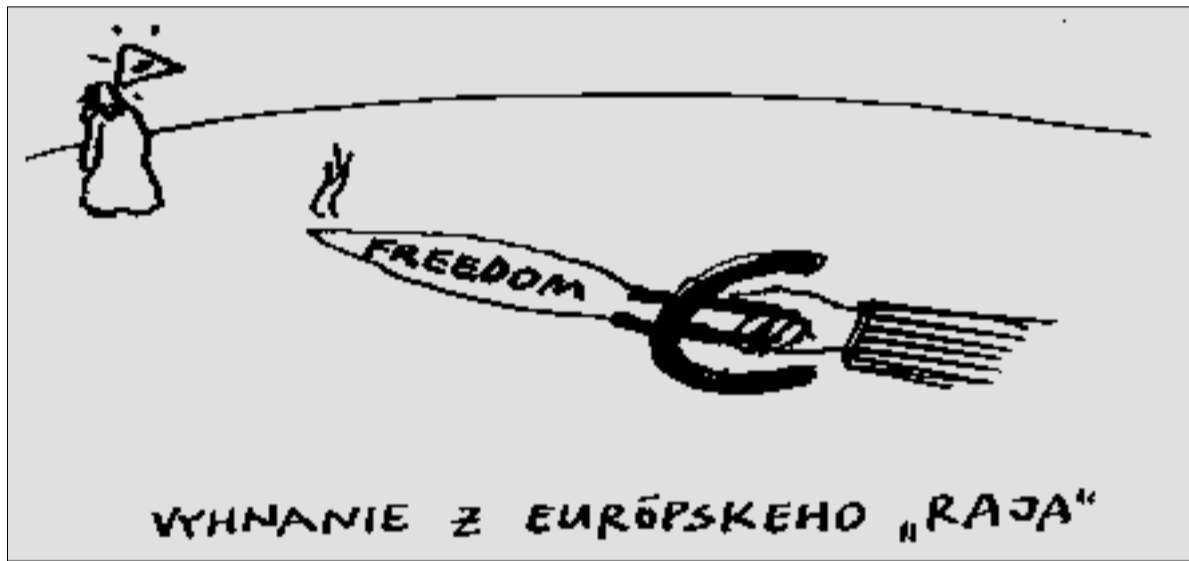
na dnes už globálny pokles kultúrnej úrovne ľudstva – najmä kultúrnosti v medzilidských aj v medzinárodných vzťahoch – by to mala byť práve Slovenská televízia ako „predstavielka národa kultúry par excellence“, ktorá prezentáciou pozitívnych hodnôt života pôjde príkladom aj pre iných v našom kultúrnom dosahu. Kultúra ako chlieb náš každodenný - je jedinou cestou k záchrane hodnôt, ktoré z nás urobili ľudí.

Vážený pán generálny riaditeľ, nemáme teda na výber, ak sa nechceme vrátiť späť „do jaskýň a džungle“. Veríme, že pochopíte toto podobenstvo ako našu výzvu na spoluprácu „všetkých ľudí dobrej vôle“, aby sme sa ujali svojej nezastupiteľnej úlohy inte-

ligencie národa a podieľali sa tak na skultúrňovaní spoločnosti prostredníctvom Slovenskej televízie ako celospoločensky najvplyvnejšej kultúrnej inštitúcie slovenského národa.

S úprimným práním, aby ste so čťou zvládli náročnú úlohu a s presvedčením, že sa čo najskôr stretneme – signatári iniciatívy

MILAN RÚFUS,
JULIUS BINDER,
TEODOR KRÍŽKA,
VILIAM HORNÁČEK,
FERDINAND KLINDA,
RUDOLF KRIVOŠ,
MILAN LALUHA,
JOZEF ŠIMONOVIC,
LADISLAV ŤAZKÝ a.
Vianoce 2006

Kresba: Andrej Mišanek

Do „klubu držiteľov jadrových zbraní“ sa prediera nielen Irán, ale aj Severná Kórea. Od Hirošimy a Nagasaki musí ľudstvo hľadať alternatívnu ochranu pred vlastnými agresívnymi sklonmi. Altruizmus je ľudský etický kultivar usilujúci sa podriadiť agresívny egoizmus uprednostňovaniu prospechu bližných. Je to moderná podoba viery v „dobré sily sveta“. Korení v kresťanskej ideji „božskosti Lásky“. Vedecký nihilizmus však v 20. storočí cez „konzumnú osvetu“ „vyprázdnil nebesia“ a akceptoval kozmologický princíp evolúcie ako slepej, bezcieľnej hry náhodných adaptácií. Táto hra je vlastne scientifickým manicheizmom, v ktorom sú princípy dobra a zla iba antropologickými barličkami a nimi sa bezradné ľudstvo iba pokúša vnieť do evolučného chaosu do dátového a „vymyslené“ koordináty. Ešte šťastie, že nové poznatky kozmológie otriasli „neotrasiteľnou vierou vedy v samu seba“. Vyparila sa jej sebavedomá istota, že svet sa stal tak vedecky „priehľadný“, že v ňom neostalo miesto pre akékoľvek tajomstvo. Nadmerne sebavedomý vedecký racionalizmus musel len nedávno uznať, že jeho „neotrasiteľné“ poznatky sa opierajú len o 4% ľudstvom poznateľného vesmíru. Vedecký ateizmus sa tak stal tiež „priehľadný“ a musel uznať, že o 96% vesmíru vlastne takmer nič nevie a najmä nič nevie o väčšinej „tmavej hmote“ vesmíru. Moderná antropogenéza nás zároveň poučila, že 98% času našej hominizácie (poľudšťovania) prebiehalo v konfrontačnom prostredí paleolitu a mezolitu a iba cca 2% času prebiehalo v altruistických podmienkach (v podmienkach pribúdajúcej symbiózy počas neolitu a neskorších štádií).

Altruizmus je teda rastúca, ale zatiaľ minoritná človekotvorná predispozícia. Altruizmus ako sebaoprávňujúci princíp sa naozaj ťažko vysvetľuje cez evolučný chaos a ťažko sa vysvetľuje aj prírodná kauzalita v evolúcii. Otázka nestojí tak, či

Altruizmus ako nosná idea záchranu ľudskosti

akceptovať altruizmus, ale ako sa ísť, aby prevaha našich vrodenej agresívnych predispozícií správania sa bola účinná a trvalo neutralizovaná, a to tak, aby neodklonilo mohutnú silu altruizmu.

Profesor Ladislav Kováč, odborník na kognitívnu biológiu, si plne uvedomuje ambivalentnosť ľudských správání. Kritizuje nielen konjunkturných sociológov a kultúrológov typu Francisa Fukuyamu, ktorý sa cítil súčasťou „víťazného neoliberalizmu“ (po studenej vojne) a ohlásil „koniec dejín“. Tento koniec dejín sa nekonal. L. Kováč právom konštatuje na adresu kultúrológov, že ho zaráža „protiklad medzi mohutnosťou špekulácií, suverenitou tvrdení a absenciou empirických dát... Hľadajú sa ekonomické, sociálne, kultúrne príčiny fundamentalizmu a terorizmu, no zriedka sa siahajú po podstate... v akej miere išlo o prejav čohosi, čo je od ľudských jednotlivcov a skupín neoddeliteľné, pretože je možno konštantou ľudskej prirodzenosti“. L. Kováč sa nazdáva, že chýba skutočný výskum spoločenského správania na metodologickej a analytickej úrovni prírodných vied. Kováč v slušnej forme upozorňuje, že reakcia na 11. september bola vlastne podporou tých vedeckých výskumov, ktoré rozvíjajú vedy „sofistikovanej odplaty“, teda prevažujúco tzv. obrannú technovedu.

Naozaj, prostriedky použité po 11. septembri v Afganistane a Iraku sa typologicky málo odlišujú od prostriedkov Al Kajdy. L. Kováč vystihuje podstatu, lebo protiagresia nemôže riešiť agresiu. Nazdávam sa však, že Kováč nezaprel v sebe prírodovedca, ktorý má určitý mentorský dešpekt voči humánnym vedám, keď vinu prisudzuje ľudskej „mýtofilii“ (zaľúbenosti ľudí do mýtov). Platón dávno po-

vedal, že „mýtus nie je história božskosti (teogenézy), ale „presvitanie“ božského v hústinách ľudskej mysle“. Je síce pravda, že fylogenetické štruktúry mozgu odrážajú najmä „temnú“ (agresívnu) stránku atavizmov správania sa, ale mýtus je ideový konštrukt ľudského hľadania zmyslu či príčiny, hľadania „alter ego“, hľadania toho druhého, hľadania dokonalosti. Mýtus je ranným človekom pochopiteľná predstava o princípe dokonalosti, ku ktorej človek môže smerovať. Mýtus zároveň odráža skúsenosť človeka s tým, čo ho prekračuje. Už nedokonalý človek tak získaval skúsenosť s tušenou dokonalosťou. Najprv dokonalosť vnímal ako víťaznú silu a až na konci duchovnej skúsenosti pochopil, že dokonalosť je vo víťaznej láske. Kým sa človek dopracoval k tejto skúsenosti, menila sa aj podoba jeho mytologického pomenovania tejto skúsenosti. Po celý antropologický čas sa s človekom vyvíja aj jeho mýtus, jeho idea zdokonaľovania sa, jeho prekračujúce egoizmu a jeho vstupovanie do altruizmu.

Pochod od zbožštenia prírodných síl k polyteizmu, odtiaľ k judaistickému monoteizmu s predstavou prísneho Jahveho a napokon ku komplexnej trojedinosti, ktorú viaže Láska, to je evolúcia reflexívnej skúsenosti človeka s dokonalým altruizmom. S evolúciou človeka je spojená aj evolúcia idey permanentného sebaoprávňovania. Dokiaľ neskončí človek, neskončí ani jeho sebaoprávňujúce hľadanie.

Len za posledných sto rokov sa totálne a mnoho ráz menila prírodovedná skúsenosť človeka. A s vesmírnym prostredím a premenami je poznačená aj noosféra (sféra myslenia). Človek v stave svojej ranej predstavivosti musel abstraktum altruizmu (lásky k bližnému) pomenovať

Vstup do nového roka sa nezaobíšiel bez násilia a výtržností. Prekvapujúcim momentom tragického silvestrovského incidentu však bolo násilie mladých, dospievajúcich ľudí. Prípado ubliženia na zdraví spolužiakov v škole minulý mesiac nám signalizuje zostup násilia do školských lavíc, a to je znepokojujúce. Nie je to len nový jav v našom regióne, to isté sa deje aj v susednom Poľsku. Koncom minulého roka prebehla aj našimi masmédiami správa o tom, že na istom gymnáziu v Poľsku po-

Kde ste, rytieri?

čas prestávky spolužiaci zneužili svoju spolužiačku pred celou triedou, a to tak, že simulovali „naostro“ jej znásilnenie a – dievča si na druhý deň vzalo život.

To, čoho sme stále vo väčšom meradle svedkami na našich školách vo všetkých postkomunistických krajinách sa nevede náhodne, ale má aj svoju zákonitú následnosť, svoje podnety, príčiny a následky. Na niektoré z nich sme aj predstaviteľov minulej vlády upozorňovali, ale nikto si podnety a pripomienky domácich intelektuálov nevšíma. Začalo to najskôr hrubnutím slovníka našich školákov, a to v takej miere, že sa dostávali priam na tú istú úroveň ako hrdinovia holywoodských tzv. thrillerov (označenie „thriller“ začalo byť akoby ochrannou známkou na každý krvák, oplzlosť a nekvas, čo nám aj naša verejnoprávna televízia pomúkala). Entropia má svoju logiku...

Všetko v duchu holywoodského pseudoevanjelia.

Prekvapuje a znepokojuje skutočnosť, že hnilobou a rozkladom nasiakla Európa, kde slušnosť a dvornosť mužského pokolenia voči ženám je odnepamäti jednou z typických črt národnej povahy.

Keď však sledujeme „vývoj“, lepšie povedané, úpadok západnej civilizácie, zistíme, že ide o logickú následnosť. Dospeli sme k stupňu „osvietenosti“ a „pokrokovosti“, keď jej ideológovia spochybnili všetko, čo sa ešte do starých pilierov kresťanskej civilizácie spochybnit

dalo. Zostala prázdnota... Sartrove „Všetko je dovolené ako nová existenciálna skúsenosť človeka, človeka slobodného, zbaveného odviekých obmedzení a meštiackych škrupúl, atď...“ prináša svoje ovocie.

Ozvali sa aj vyznavači marxistickej ideológie a s veľkou dávkou nostalgie pozdvihli prst: „To by sa za komunizmu nemohlo stať!“ Ale mohlo! A stalo sa. Svedčí o tom napríklad prípad Cervanová. Dnes už umravení komunistickí ideológovia a lídri akosi zabudli na to, že to

bol práve marxizmus a leninizmus, čo rozvrátili morálny kánon. Marxistí spochybnili všetko, čo im stálo v ceste a v prvom rade kresťanskú morálku. Náboženstvo nazvali reakčným a opiom ľudstva, ale za tým bol cieľavedomý zámer: zbaviť človeka miery hodnôt, miery dobra a zla a dať masám priemerných ľudí nové ideály a životné ciele.

Že sa takéto extrémne morálne excesy udiali práve v tradičných kresťanských, katolíckych krajinách, aj to má svoju logiku, logiku zvrátenú. Práve uplynulo 70 rokov od začiatku španielskej občianskej vojny a doteraz najžbesejšieho prenasledovania duchovenstva a veriacich v dejinách ľudstva a najhrozejších ohavností a násilia na bezbranných ženách - rehoľníčkach v Španielsku, ktoré je odjakživa známe svojou úctou k ženám a k nežnému pohlaviu.

Poľský prezident upozornil národ na tento nebezpečný precedens v správaní sa študujúcej mládeže a žiadal pozitívne kroky v prevencii narastajúcej hrubosti mládeže.

Niečo treba robiť, aby sa viac nestalo, že nikto z prizerajúcich excesu nezabránil. Národ, krajina sa musí brániť, aby sa zvrátenosť nestala všednou záležitosťou. Ináč sa môže stať, že sa nám demokracia vysmeje tak, ako sa to stalo v Holandsku založením strany, ktorá má v programe legalizáciu pedofílie...!

ERNEST POZORNÝ

ne hovorí: „Nenadišiel čas na kopernikovský obrat v pohľade na vedu, na jej vývoj a na jej možnosti? Čo ak je veda len ďalšou z mnohých autonómnych síl, ktorým nerozumieme a ktoré vôbec neovládame? My ľudia sme síce vedu na svet priviedli, no ona si dnes ide svojou cestou a na nás ohľad neberie... Veda je divý príval nezadržateľný a neradiateľný. Ako príval môže sa valiť len dolu svahom, nikdy nie proti svahu“.

L. Kováč vyslovuje aj po takom deprimujúcom konštatovaní, že má zmysel komunikovať o poznanom. Za predpokladu, že zmysel nevidíme v praktickej realizácii, ale v jasnom formulovaní a v múdrom nadhľade „nad hmýrením sveta“. Nuž, znie to ako Boetiovo nostalgické pozeranie na zanikajúcu rímsku ríšu. Myslí si však, že netreba ostať v pozorovacej veži vedy, ale vrátiť sa k jadrú altruizmu, ktorý ako iskierku nádeje vykresal človek paleolitického jaskyne a cez celý interval hominizácie si z tohto vnuknutia vytvoril pochodeň, ktorou osvetľoval svoju cestu v temnom a „nepriateľskom svete“. Ide o to odovzdávať svetlo altruizmu ďalším pokoleniam. Niet inej zmysluplnej cesty. Slovmi amerického komikového „filozofa“ Pogo: „Stretili sme nepriateľa a zistili sme, že sme ním my sami“.

Psychológ a psychoterapeut i tvorca holotropného dýchania Stanislav Grof na konci druhého tisícročia (2000) odpovedal na otázku, ktorú časť 20. storočia považuje za najzaujímavejšiu takto: „Za jedinečné obdobie považujem súčasnosť, dnes stojíme pred zásadným pretvorením ľudskej psychiky. Ľudstvo sa musí zmeniť, inak neprežije. Vlastne sme svedkami finále ľudskej evolúcie, či už k lepšiemu, alebo k horšiemu“. Neostáva nám iné iba neutralizovať agresivitu a kultivovať altruizmus. Nie však iba v nedeľu, ale každodenne a permanentne.

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA

Ked' nová vláda oznámila verejnosti, že chce z Iraku okamžite stiahnuť našich ženistov, z bývalého vládneho tábora, svetoobčianskej OKS i od väčšiny „politológov“ sa proti tomuto rozhodnutiu ozývali niekoľko týždňov rozhorčené hlasy. Vraj je to nezodpovedné rozhodnutie. Napokon ho teda vládca R. Fica „modifikovala“ a odchod našich vojakov z Iraku posunula na február 2007. Vlastne sa politicky na veci nič zásadné nezmenilo, ak neberieme do úvahy, že nás NATO požiadalo o presun nášho vojenského kontingentu, ktorý máme v Afganistane, na mimoriadne nebezpečný juh tejto krajiny, ktorý de facto ovládajú tzv. rebeli, t. j. sily nepriateľské nám priateľskej afganskej vláde. Naši vojaci boli vyslaní do Iraku i Afganistanu nie bojovať, ale irackému aj afganskému obyvateľstvu pomáhať – inak odminovacie práce na „oslobodenom“ území vari ani nemožno chápať. Toto sa však má v Afganistane zmeniť ich presunom do aktívnej bojovej zóny. A vláda opäť odkladá svoj súhlas s takýmto riešením. Správne, je potrebné dôkladne zvážiť všetky argumenty. Napríklad aj také, ktoré uvádza vo svojom otvorenom liste americkej verejnosti svetoznámy scenárista, režisér, a spisovateľ Michael Moore(1). Hovorí v ňom síce o vojne v Iraku, ale je až taký rozdiel medzi tým, čo sa deje v Iraku a tým, čo sa odohráva v Afganistane? To nechávame na posúdenie čitateľovi. Z dohody objektívnej informovanosti, v poznámke (1) prinášame aj pohľady neokonzervatívov na Michaela Moorea, jeho tvorbu a mierové aktivity. A teraz už list M. Moora.

Priatelja,

od uplynulého pondelka sme v Iraku dlhšie, ako sme bojovali v celej Druhej svetovej vojne. Veru tak. Dokázali sme zvíťaziť nad nacistickým Nemeckom, Mussoliniho Talianskom a Japonským cisárstvom za kratší čas, aký teraz, ako jediná svetová superveľmoc, potrebujeme na to, aby sme dokázali ochrániť obyčajnú cestu z letiska do centra Bagdadu. Lenže ani to nie sme schopní dokázať. Po 1347 dňoch, po troch a pol roku - za tento čas, sme dokázali postupovať cez celú Severnú Afriku, preniknúť na talianske pláže, dobyť južný Pacifik a oslobodiť celú Západnú Európu - nie sme schopní udržať bezpečnú ani jednu jedinou cestu. Pravdu povediac, taxa za taxik z letiska do Bagdadu sa v súčasnosti pohybuje okolo 35 000 dolárov - trvá 25 minút! A to v cene nie je zahrnutá vnútorná časť mesta.

Sú vinní za toto absolútne fiasko naši vojaci? V žiadnom prípade. Treba vedieť, že žiadne množstvo vojska, helikoptér, alebo demokracie a či bombardovania, nikdy „nevyhrá“ vojnu v Iraku. To je prehratá vojna! Prehratá preto, lebo nikdy nemala právo na víťazstvo; prehratá preto, lebo bola vyvolaná ľuďmi, ktorí nikdy v žiadnej vojne neboli, mužmi, ktorí sa skrývajú za chrbty tých, ktorých tam poslali bojovať a zomierať.

Podľa čerstvej ankety, ktorú uskutočnila Univerzita Maryland:

- 71% Iráčanov chce, aby USA odišli z Iraku,

- 61% Iráčanov podporuje útoky sil odporu proti americkému vojsku. Áno, drvivá väčšina irackých obyvateľov si myslí, že naši vojaci musia byť zabíjaní a rozštvorení! Teda, aké zločiny tam ešte stále páchame?

Je veľa spôsobov, ako oslobodiť krajinu. Vo všeobecnosti tí, ktorí v takejto krajine žijú, povstanú a sami sa oslobodia. Tak, ako sme to urobili my. Taktiež možno oslobodiť krajinu mierovými prostriedkami, občianskou neposlušnosťou. Tak, ako to urobila India. Možno tiež dosiahnuť, aby ostatný svet bojkotoval režim dovtedy, pokiaľ sa neocitne v takej medzinárodnej izolácii, že sám bude prinútený kapitulovať. Tak, ako sa to stalo v Južnej Afrike. Alebo sa môže čakať dovtedy, pokiaľ, skôr alebo neskôr, kráľovské režimy jednoducho samé neodídu (niekedy iba preto, že v krajine je veľmi chladno). Tak, ako v Kanade.

Spôsob, ktorý však vôbec nefunguje, spočíva v invázii do nejakého štátu,

JOZEF HLUŠEK

Iracká vojna a my

Ihneď odísť, to je jediný hrdinský čin, ktorý ešte môžeme urobiť

pričom sa doma ľudom hovorí „sme tam, aby sme ich oslobodili“, hoci oni neurobili nič, aby sa oslobodili sami. Kde boli tí samovrahovia s bombami, vtedy, keď ich Sadám utláčal? Kde boli tí, ktorí teraz umiestňujú bomby na cestách, vtedy, keď po nich prechádzal Sadamov konvoj?

Myslím si, že starý Sadám bol krutý despota, no to nebolo dostačujúce na to, aby tisíce Iráčanov riskovali svoju kožu. „Oh, nie, nemohli torobiť, Sadam by ich bol pozabíjal“. Vážne? Neveríte, že kráľ George(2) prikázal pozabíjať vzbúrených kolonistov? Neveríte, že Patrick Henry(3) alebo Tom Paine(4) sa tiež báli? Ale to ich nezastavilo. Ak desaťtisíce nie sú ochotné preliať svoju vlastnú krv, aby zvrhli diktátora, nemôže sa na tom zmeniť nič ani vtedy, ak sa ktosi rozhodne prísť ich oslobodiť.

Štát môže pomáhať inému štátu zvrhnúť tyrana (tak, ako to Francúzi urobili pre nás pri našej revolúcii), ale po pomoci odchádza. Francúzi u nás nezostali, aby nám radili, ako by sme si mali ustanoviť našu vládu. Nepovedali ani, „zostaneme, pretože chceme vaše prírodné bohatstvo“.

Jediný spôsob, kedy oslobodzovacia vojna môže byť úspešná, je ten, keď utláčani môžu rátať s pomocou vlastných spoluobčanov – a so skupinou Washingtonovcov, Jeffersonovcov, Franklinovcov, Gandhiovcov a Mandelalovcov, ľudí, ktorí ich povedú. Kde sú tieto bašty slobody v Iraku? Je to žart a bol od samého začiatku. Áno, bol to žart, ale len pre nás so 655000 mŕtvymi Iráčanmi. To je výsledok našej invázie (pozri Johns Hopkins University). Pre nich to bol krutý žart. No, sú oslobodení...navždy.

Takže, už ani slovo o ďalšom vysielaní vojska (prebuď sa USA, pretože John McCain(5) je pomätený) ani o jeho „znovuzrovnúť“ ani o štvormesačnom čakani na „progresívny odchod“. Je iba jediné riešenie, takéto: Ideme. Teraz. Začíname v túto noc. Utekajme odtiaľ čo najrýchlejšie. Hoci veľa ľudí so svedomím a dobrým srdcom nechce tomu uveriť, hoci nás bolí prijatý porážku, nejstúje nič, čo by sme mohli urobiť, aby sme odčinili to, čo sme už napáchali. Minulosť, je to minulosť. Ak bude akýsi opilec riadiť auto a zabije dieťa, nebude môcť urobiť nič, čo by mu vrátilo život. Ak ktosi vtrhne do cudzieho štátu a rozbije ho, vženú ho pritom ešte aj do občianskej vojny, niet veľa toho, čo by mohol urobiť dovtedy, kým sa dym nerozplynie a krv sa nevyčistí. Potom by sme ich mohli odškodniť za spáchané ukrutnosti a pomáhať tým, ktorí prežili vrátiť sa do lepšieho života.

Zodpovednosť za skončenie tejto vojny spočíva teraz na demokratoch. Kongres kontroluje mocenské nitky administratívy a ústava hovorí, že jediný Kongres môže vyhlásiť vojnu. Reid(6) a Pelosi(7) majú teraz moc skončiť s týmto bláznovstvom. Ak to neurobia, voliči sa rozzúria. Nežartujeme demokracii. Ak nám neveríte, pokračujte vo vojne iba ďalší mesiac. Budeme proti vám bojovať tvrdsie, ako sme bojovali proti republikánom. Na mojej stránke na Webe, hneď na začiatku, mám fotografie Nancy Pelosi a Harryho Reida. Každá z nich je urobená ako koláž z fotografií USamerických vojakov, ktorí zomreli v Bushovej vojne. Teraz však nastal okamžik, keď sa táto vojna mení na vojnu Busha a demokratov - prinajmenšom sa začala meniť.

Toto je to čo žiadame:

1. Stiahnite vojsko domov, ihneď! Nie v priebehu šiestich mesiacov. Ihneď! Vzdajte sa hľadania spôsobu ako vyhrať. Nemôžeme vyhrať. Prehrali sme. Občas sa prehráva. To je jedna z takýchto prehri. Bud'te statoční a prijmite to.

2. Ospravedlňte sa našim vojakom.

Povedzte im že ľutujete, že museli bojovať vo vojne, ktorá nemala nič spoločné s našou národnou bezpečnosťou. Musíme prijať záväzok postarať sa o nich tak, aby trpeli najmenej ako je to len možné. Tí, ktorí budú fyzicky a mentálne poškodení, musia byť čo najlepšie ošetrovaní a dostať zodpovedajúcu ekonomickú kompenzáciu. Rodiny padlých si zaslúžia to najvyššiu satisfakciu a bude potrebné podporovať ich až do konca života.

3. Musíme odškodniť Irak za ukrutnosti, v ktorých sme pokračovali proti jeho obyvateľstvu. Je iba málo väčších podlostí, ako vyvolať vojnu založenú na jedinom klamstve, ako je vtrhnúť do iného štátu, pretože ktosi chce to čo je ukryté pod jeho teritóriom. Teraz ich bude zomierať oveľa viac a ich krv poškvŕňuje naše ruky.

Ak človek platí dane, prispel k trom biliónom dolárov týždenne, ktoré sa vydávajú v súčasnosti na to, aby v Iraku pokračovalo peklo na ktoré sa zmenil. Keď sa skončí občianska vojna budeme musieť pomáhať znovu vybudovať Irak. Nebudeme vykúpení dovtedy kým to neurobíme.

Nakoniec ešte iný prípad. My USameričania sme lepší od toho, čo sa porobilo v našom mene. Väčšina z nás bola nahneváná a ustarostená po 11.9. a stratili sme hlavu. Nemyslíme jasne a nikdy nepozeralme na mapu už preto, že nás udržiavajú v hlúposti pomocou nášho „patetického“ vzdelávacieho systému a našich hlúpych, uslaných informácií našich médií. Nevieme ani to, že My sme boli tými, ktorí dlhé roky financovali a vyzbrojovali Sadáma, vrátane tých rokov, počas ktorých masakroval Kurdov. On bol jedným z našich. Nevedeli sme, či bol šíit alebo sunit, tie slová sme ani nepočuli. Osemdesiat percent našej mládeže (podľa National Geographic) nie je schopná nájsť Irak na mape. Naši vodcovia zneužili našu nevedomosť, manipulovali nás klamstvami a veľmi nás strašili.

Ale v zásade sme dobrí ľudia. Možnože budeme ťažkopádni v učení, ale tá propaganda o „splnenej misii“ nás neobčajne rozosmiala a hneď začíname klásť otázky. Teda, začíname byť bystrejší. Keď príšiel uplynulý 7.november, nahnevali sme sa a usilujeme sa opraviť naše chyby. Teraz už väčšia z nás vie pravdu. Teraz väčšina z nás pociťuje smútok a veľkú vinu a očakáva, akým spôsobom by sme mohli odčiniť napáchané bezprávie.

Nanešťastie, nemôžeme. Takže prijmeme dôsledky našich akcií a urobíme všetko čo je možné, aby sme nesklamali Iráčanov ak raz, niekedy v budúcnosti, sa rozhodnú požiadať nás o pomoc. Prosimie ich o prepáčenie.

Žiadajme demokratov, aby nás počúvali a aby odišli z Iraku hneď teraz.

MICHAEL MOORE
29.novembra 2006

POZNÁMKY:

1. MICHAEL MOORE (* 23. apríla 1954, vo Flint, štáte Michigan, v USA), významný americký spisovateľ, scenárista a režisér. O.i. je autorom filmu Fahrenheit 9/11, v ktorom popisuje Bushov nástup k moci a okolností invázie do Iraku, ako aj príčiny útoku na WTC. Najmä v USA je známy aj svojou kritikou Bushovej vlády. Bližšie pozri napr.: <http://www.michaelmoore.com>

Čo o ňom hovoria liberáli? (<http://www.liberalismo.org> - krátené)

Michael Moore nie je príznak. Je to veľmi inteligentný, vynalievavý človek, s jasnou víziou aké sú veci a aké by mali byť. Svoje veľké schopnosti a tie najefektívnejšie prostriedky používa na to, aby menil realitu podľa jeho vkusu. Vie inteligentne a dostatočne

účinne prekonávať také obmedzenia, akými sú pravda alebo intelektuálna poctivosť. Jeho cieľom je uchvátiť masu a viesť ich tam, kam chce, aby išli. Vyhlásil viackrát, nie iba pri jednej príležitosti, že svojím filmom Fahrenheit 9/11 chce odstrániť Busha z prezidentského úradu. Verí vo svoj úspech nie iba preto, že verí v seba, svoje schopnosti, ale tiež preto, že verí aj v tuhosť svojho publika. Pre Michalela Moora Američania „sú azda najhlúpejší ľudia na Zemi. Naša stupidnosť je zahanbujúca“. To, čo je na fenoméne menom Moore záhadné, je práve jeho publikum. Je problematické vysvetliť si, ako je možné, že jestvujú ľudia, a sú ich státisíce, ktorí vychádzajú zo sály, v ktorej boli dve hodiny podrobovaní intenzívnej manipulačnej a klamstvami naplnenej seansi, nadšení. Ľudia, ktorí sami seba vidia ako a priori kritických, negujú tento svoj postoj ako nikdy. V princípe sú možné tri vysvetlenia. Jedným z nich je straníckosť. Druhé vysvetlenie je, že Moore je génius a vo filme ukrýva ešte hlúpejšie manipulácie, než aké sú zjavné.

Moje vysvetlenie úspechu Fahrenheitu 9/11 je iné. Ako povedal geniálne Andrew Sullivan(8), dokufkcia pripomína jednu z orwellovských nenávisťných seansi z r.1984, v ktorej George W.Bush hrá pritom úlohu Goldsteina. Nenávisť je šifrou. City. Moore apeluje na ne. Dojma a prosí diváka, aby cítil to čo cíti on, nesmiernu a nepoľavujúcu nenávisť, ktorá má anulovať to čo v sebe má každý, istú schopnosť kritičnosti. M.Moore nedbá na fakty, pretože ich až chorobne prekrútil, zmenil, zatajil. M.Moore fakty jednoducho nepočúva, preto demonštroval svoje absolútne opovrhnutie nimi. Napríklad, nie raz obviňuje G.W.Busha z jednej veci a potom z opačnej.

Jeho štýl je už zjavne ustálený, v jeho filmoch i v jeho knihách. „Čo to porobili s mojou krajinou, cloveče“, a Stupidní Bieli Muži (opäť jeho absolútne pohrdanie publikom, veď tento názov je venovaný vlastne jeho divákovi.) S Fahrenheitom 9/11 sa jeho technika úplne odhalila. Učil sa z kritik Bowling for Columbine a skúsenosť ho učinila obratnejšieho a rafinovanejšieho, bez toho, aby mu to bránilo v hrubej manipulácii. Vec to nie je bezvýznamná, pretože film prekonal rekordy v návštevnosti, videlo ho najviac divákov v histórii. Moore sa zmenil v žánr sám osebe.

2. GEORGE III. (*4. 6. 1738, v Norfolk House - Londýn, +29. 1. 1820), kráľ Veľkej Británie a Írska od 25.10.1760 do 1.1. 1801, nadväzne, až do svojho skonu, kráľ Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Írska. Počas panovania Georga III. si britské kolónie na severoamerickom kontinente vybojovali nezávislosť. Vznik Spojených štátov uznal George III. až rok po porážke jeho vojsk „vzbúrencami“, t.zn. v r. 1782. Potom sa uskutočnili v Paríži a Versailles mierové rokovania, ktoré boli v r.1883 zavŕšené podpísaním mierových zmluv. (Kolónie vyhlásili svoju nezávislosť na VB už 4.júla 1776)

3. PATRICK HENRY (1736 - 1799). Americký advokát a kazateľ, jedna z najvýznamnejších osobností americkej revolúcie.

Bol jedným z prvých koloniálnych politikov, ktorý prišiel s požiadavkou na úplnú nezávislosť od Anglie. Vyslovil ju na virginskom konvente v marci 1765 – v slávnom prejave nazvanom „Sloboda alebo smrť“. Stál sa prvým guvernérom Virginie. V období tvorby ústavy USA zastával anti-federalistické stanoviská, tvrdiac, že po skončení vojny už centrálnu vládu netreba upevňovať, ale naopak, treba znížiť jej kompetencie na minimum, kvôli čomu sa dostal do sporu s G.Washingtonom a inými federalistami. Ku koncu života čiastočne prehodnotil svoje predchádzajúce postoje a stal sa z neho „umiernený federalista“.

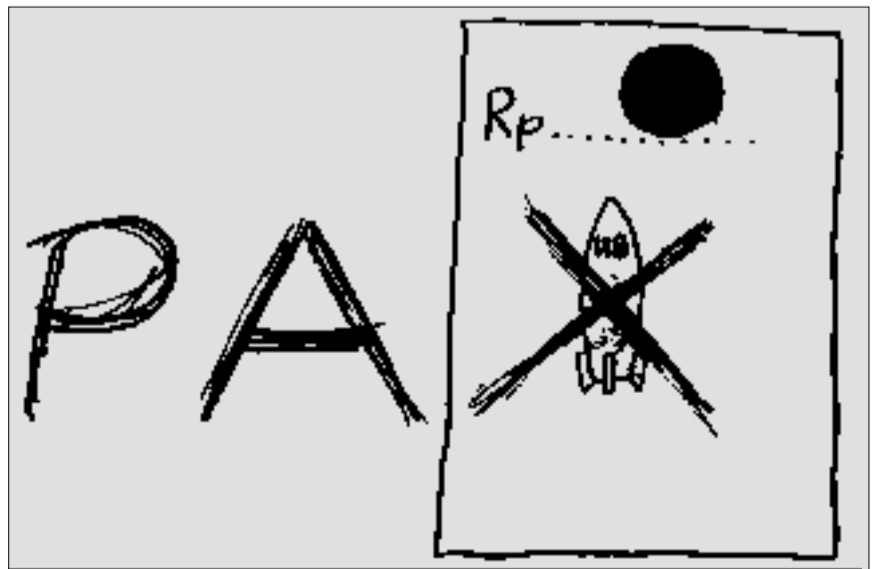
4. THOMAS PAINE (1737 - 1809), angličan, politický mysliteľ, revolucionár, liberál. Prestaňoval sa do Ameriky, kde sa stal novinárom. Svojimi pamfletmi proti Britskému kráľovi a vojsku, ktoré malo likvidovať americké povstanie sa stal najvýznamnejší severoamerický revolucionárom. Vplyv jeho článkov na morálku povstaleckých vojsk vysoko hodnotil aj George Washington. Bojoval nielen proti monarchii, ale aj proti otroctvu a rasizmu. Jeho životopisci uvádzajú, že nadovšetko miloval slobodu a do konca svojho života veril v úplnú sociálnu spravodlivosť.

5. JOHN MCCAIN, republikán, (1936), bol pilotom, bojoval vo Vietname, kde bol zajatý a do USA sa vrátil s povestou vojnového hrdinu, ktorú sám ďalej rozvíjal. Vstúpil do politiky a v r.1985 sa stal senátorom za Arizónu. Je možným republikánskym kandidátom na úrad prezidenta USA vo voľbách v r. 2008. V reakcii na v novembri prehraté voľby McCain vyzýval Republikánsku stranu „k znovonastoleniu konzervatívnych hodnôt, ktoré sa zavrhlí“, navrhujúce revíziu v zameraní strany a jej reštrukturalizáciu. John McCain je považovaný za výrazného militaristu, s profilom ešte konzervatívnejšieho politika ako je samotný Bush. Jeho zvolenie za prezidenta USA považujú najmä ľavicovo orientované občianske hnutia za reálne nebezpečenstvo pre svetový mier.

6. NANCY PATRICIA D'ALESSANDRO PELOSI (1940) je predsedníčkou Snemovne reprezentantov USA. Jej voľba do čela demokratov je interpretovaná ako obrat strany viac menej tolerantnou politikou demokratov voči prezidentovi Bushovi. Je považovaná za dravú až bezcitnú političku, je obávaná a súčasne obdivovaná ľuďmi rovnakého zloženia, ktorým imponuje železná stranická disciplína, ktorú N.P. presadzovaná s tým najmlším úsmevom. V mocenskej hierarchii USA je podľa americkej ústavy tretia (po prezidentovi a viceprezidentovi).

7. HARRY MASON REID (1939), senátor za Nevadu od r.1986 líder parlamentnej väčšiny presadzuje postupný, rozfázovaný odchod amerických vojsk z Iraku. Je známym oponentom prezidenta USA a mal s ním rad názorových konfliktov. Na svojom poste bude mať pod kontrolou legislatívnu agendu Senátu. Bývalý amatérsky boxer a policajt Reid je známy svojím výrokom, že radšej by tancoval ako bojoval, ale ak treba, vie ako bojovať.

8. ANDREW SULLIVAN, Ph.D. (1963), britsko-americký novinár, politický skôr konzervatívec, (podporuje USA a G.Busha v irackej vojne), sám sa považuje za liberála (presadzuje napr. manželstvá homosexuálov). V súčasnosti podporuje Johna McCaina a Arnolda Schwarzeneggra, predstaviteľov konzervatívneho krídla Republikánskej strany, ktorí však vo vzťahu k homosexualom (je nim aj A.S.) zastávajú liberálne postoje.

Kresba: Andrej Mišanek

(Dokončenie z 1. strany)

Rozvrat pokoja v našom svete vyplýva dnes z nesprávneho a nepravdivého chápania človeka i z nesprávneho chápania Boha. Dnes mnohí popierajú pravú podstatu človeka ako stvoreného na Boží obraz a na Božiu podobu. Pokladajú ho za produkt náhodnej evolúcie, v ktorej platí zásada boja o život a pretrvávanie silnejšieho. To je pre jednotlivca, pre národy a pre svet však otrasne plytké a lživé chápanie človeka a života. Vedie k násiliu, k nespravodlivosti a k ničeniu. Vedie k vojнам a k hrozbám nových vojen. Rovnakým, ba možno ešte väčším nešťastím je, ak celé národy uznávajú síce Boha, no nie ako Otca všetkých ľudí, lež ako pohnútku boja a tzv. svätých vojen. Zlé chápanie človeka, zlé chápanie Boha, alebo život bez Boha a proti Bohu bol nešťastím pre trvalý pokoj vo svete nielen za zločinných systémov nacizmu alebo komunizmu. Na to nás upozorňuje Svätý Otec vo svojom Posolstve.

Vieme, že má pravdu. V dnešnom svete niet pokoja. Od druhej svetovej vojny sme boli a sme svedkami desiatok a desiatok ďalších vojen – v Európe, Afrike, Ázii, v strednej a južnej Amerike. Príčiny? Sebeckosť, nespravodlivosť, túžba po moci, pomstivnosť. Európa a celý západný svet majú na tom veľký podiel. Takmer všade sa domáhali bohatstva iných národov. – Aj naši vojaci sú vo vojnových oblastiach, i keď len ako odminovači či strážcovia prímoria. Ale aj tí padajú mŕtvi. – Čo bolo a čo je za tým všetkým?

Mnohí historici a uvažujúci ľudia sa nad tým zamýšľali. Ruský mysliteľ Berdajev sa zahľadel do dejín a napísal, že mnohí Európania vstúpili do moderných čias plní dôvery v seba a vo svoje tvorivé sily, mnohí z nich to robili bez Boha alebo rovno proti Bohu. Na úsvite modernej doby sa im zdalo, že všetko závisí od ich schopností, ktoré nepoznajú nijaké hranice. Dnes na konci týchto čias Európania vstupujú vysilení do neznámej epochy. Bez Boha z ich viery vo vlastné sily a schopnosti zostali len žalostné zdrapy. Európanom ako občanom hrozí, že navždy stratia jadro svojich osobností. Aký je to tragický rozdiel medzi začiatkom a koncom modernej histórie. Rozbilo a rozplynulo sa priveľa nádejí. Obraz človeka sa postupne zatemnil. A osobnosti, obdarené videním a intuíciou sa radi vracajú do dejín aby zatemnenému obrazu vrátili živý obsah človeka. Náš čas je časom rozpadu kultúry, manželstva, rodín, je časom vraždenia detí, časom teroru a strachu, časom úpadku a nie rastu. Moderná doba nepovzniesla človeka. Zbavila ho do veľkej miery dôstojnosti a úcty. Humanizmus bez Boha nedodrжал svoje sľuby. Ľudská osoba sa stratila v mase. A národy dnes nevládzu uniesť svoju bezradnosť.

Veľké revolúcie, francúzska i komunistická, sľubovali slobodu, rovnosť a bratstvo, nacizmus sľuboval bez Boha raj pre nemecký národ. Spoločné mali to, že znetvorili chápanie človeka. Najmä tým, že popreli Boha ako základ života a jeho pravdu. Popreli duchovno človeka a duchovno národov. Vlády národov sa

Ľudská osoba je srdcom pokoja

snažili udržať ľudí v trvalej orientácii len na vonkajší svet, v trvalej nevedomosti o sebe samých, v trvalej nevedomosti o podstate sveta a človeka, a tým aj v nevedomosti o podstate hospodárskeho, politického a kultúrneho života. Modernej kultúre sa darilo odvádzať pozornosť ľudí od ich vlastného vnútra. To trvá dodnes. Noviny, knihy a masmédiá vôbec nepretržite oslovovali a oslovujú len najnižšiu rovinu života človeka. Ponárajú ľudí do biológie, do vonkajšieho sveta, a to v úsilí manipulovať ľuďmi a ich vedomím, ovládať ľudí, ponúkať im príjemné zmyslové podnety bez potreby premýšľať a namáhať sa. Moderná kultúra vychovala z ľudí konzumentov tovaru a zábavy a nenásytnú túžbu po prepychu. To zmenilo mnohých ľudí v Európe a do veľkej miery aj u nás bezmála na nemysliace automaty. Iné národy, ktoré sú chudobné, nemajú zatiaľ chlieb a učia sa nenávidieť bohatých.

Mnohým našim demokraciám to vyhovuje – ľudia, ktorí si odvykli premýšľať, dajú sa ľahšie ovládať. Jedinou uznávanou cnosťou sa postupne stala tolerancia. Tolerancia ako ľahostajnosť k pravým hodnotám. Ľudia stratili odvahu mať vlastné presvedčenie a stali sa ním. Stali sme sa takými tolerantnými, že ľahostajne hľadíme na to, ako nám ktosi podpaľuje náš vlastný národný dom, ako nám ktosi podrýva manželstvá a rodiny, ako ktosi ničí našu stáročnú morálku pansexualizmom, surovými časopismi, novinami, filmami a obrazovkami, ba cez niektorých učiteľov aj školami. Sme takí tolerantní, že ani nebadáme, že si po zločinných plynových komorách a gulagoch chystáme nové ohrozenia života svojho národa, ostatných národov, ba celej planéty. Robíme to mnohorakým spôsobom, až po zavinené roztápanie ľadovcov na Severnom póle a po zavinené nebezpečné zmeny podnebia zeme otepľovaním.

Kapitáni života štátov, bez Boha a bez duchovných hodnôt, šíria cez masmédiá slobodu bez hraníc pod heslom bezhraničného liberalizmu, v ktorom je všetko dovolené. Všetko v mene takzvanej slobody. Profesor práva to zhmľal v televízii takto: Kedysi ľudia vedeli, že kone sa priahajú do vozov v smere jazdy. Dnes ľudia priahajú kone proti jazde. Ľudia obrátili naruby sedem hlavných hriechov a vyhlásili ich za cnosti. Pýchu nazvali zdravým sebedovomím, lakomstvo zákonom ekonomiky, smilstvo zdravým biologickým inštinktom a takmer jedinou radosťou zo života, nestriednosť nazvali vyššou životnou úrovňou, surovú závisť a nenávisť nazvali bojom o spravodlivosť a politickú slobodu, hnev nazvali rozhorčením nad názormi druhých, lenivosť nazvali filozofickým postojom. Takto kapitáni štátov bez Boha paralyzovali ľudí a národy. A zmocňujú sa ľudí i sveta.

Premýšľaví ľudia si zhŕňajú výsledky. Roztrpčený kritik vyjadril časť týchto výsledkov drsným slovom takto: Majiteľ televízie má dnes takmer neohraničenú moc. Programy a reklama jeho televízie sú také úderné, že užasnúť črieda po mestách a dedinách sa dychtivo pozerá na obrazovky a v nich na ľudí, ktorí majú predovšetkým mnoho peňazí a volajú ich smotánka. Stábo sa úctivo klania generálom, ktorý rozbojardoval dediny a mestá. Masa uctieva vojnového zločínca ako nositeľa slobody a demokracie. Črieda omdlieva pri nohách zabávačov, ktorí majú hrubosťou reprezentovať krásu a šťastie života. Unudení diváci to obdivujú aj vtedy, keď osoba pod smejúcou sa maskou je mentálny úbožiak. Takto formovaní úbohí ľudia oceňujú potom viac umeliny obrazovky než obehavých tvorcov života národa, viac ako lekárov, učiteľov, inžinierov, fyzikov, prenikavých cenných spisovateľov a ďalších, bez ktorých sa kultúrny národ dnes neobíde. Títo všetci sú však neraz na tom horšie ako moderátori plytkých a prázdnych televíznej zábavných show.

Reklama a propaganda všetko to ponúkané smetie výrobkov a zábavy šíria,

odobrujú a vnášajú do našich domov a našich rodín. Pestujú si stádo oviec a meľajú ho peaplemetrami. A mnohí ľudia sa dávajú takto radšej hnať ako stádo, než zodpovedne myslieť. Hĺbku poznania i zážitkov nahradzujú množstvom informácií a dojmov, akokoľvek plytkých, prázdnych a zbytočných. Tak prikrý sa vyjadriť pozorovateľ a kritik nášho života. Zavaľovaní sme kultúrnym odpadom tak kriekavo, až si náš najväčší básnik vzdychol:

*Všetkého navôkol
je, zdá sa, príliš mnoho.
A stále prázdnejšie
je prázdne miesto v ňom....
Tie haldy poznania.
Je to len čierna skládka?
A nehľási sa k nám tá mnohosť.
Iba mnohá,
chce nás mať pre seba.
A vyhňa z nás Boha. (Rúfus)*

V akom živote sme sa to však ocitli? Európa bola utváraná od stáročí modlitbou a prácou. I naše Slovensko. Na začiatku bol Pribina a Rastislav. Ten pozval Konštantína a Metoda. S nimi rástol Gorazd. Potom tu bola Akadémia Istropolitana, košický a bratislavský Dóm, Canticus catholici a Transocius, Trnavská univerzita a Prešovská akadémia, Bernolák a Magin, Hollý, Štúr a Hurban, Matica, Hviezdoslav, Krasko, Rázus a Hlinka a Beniak so Silanom. A potom M. Rúfus. A k tomu ostatní naši umelci a odborníci. To všetko zaručovalo naše hlboké korene i našu výšku. V tom bola dôstojnosť Európy i nášho národa. Francis Jammes, básnik, to vyjadril takto: „Hovoril som hlasom, ktorý si mi, Bože, dal. Písal som slovami, ktorým si naučil mojich predkov a oni mňa.“

Predtým ľudia poznali a vyjadrovali pravdu o človeku. A tá pravda udržovala život. Antoine de Saint-Exupéry v knihe „Zem ľudí“ napísal: „Pre pomarančovník je pravdivá pôda, do ktorej môže zapustiť pevné korene a prinášať ovocie. Nepravdivá je preň pôda, do ktorej korene zapustiť nemôže.“ – My sme zapustili pevné a hlboké korene do pôdy kresťanstva. To nám pomáhalo plne sa rozvíjať na slobodnú kultúrnu ľudskú národnú veľkosť. Kresťanstvo bolo a je pravdou nášho národa. Kresťanstvo patrí k našej identite a k pokladu našej národnej kultúry a života. Dnes nás ktosi tejto identity a týchto koreňov chce zbaviť. Budeme mlčať!

Tradícia znamená odovzdávanie. V dejinách sa odovzdáva život, ale i to, čím sa život udržuje a rozvíja. Toto odovzdávanie má byť živé a tvorivé. Skostnatenu tradíciu možno opustiť. Ale dôležité je uchovať veľké a živé bohatstvá tradície, nadobudnuté stáročnou skúsenosťou, ktorými žijú rodiny, národy a štáty.

Na základe našej kresťanskej tradície vznikli u nás najcennejšie diela kultúry, umenia, literatúry a duchovných hodnôt ale i osobností, ktoré vychovali našich otcov i matky, ktoré si našťastie vychovávali, chránili a udržujeme dodnes. Naše deti okolo Vianoc šíria „Dobrou novinu“, navštevujú po celom Slovensku rodiny a zbierajú peniaze pre deti v Afrike – v Tanzánii, v Keni, v Sudáne a v iných krajinách, pre zariadenie škôl, nemocníc, či pre vŕtanie studní. Vlni naše deti tak vyzbierali okolo 14 miliónov Sk. Z kresťanských tradícií vyrastá u nás aj mnoho iných podujatí pre pomoc detským domovom, ľuďom postihnutým a pre mnohé charitatívne diela.

Kresťanské tradície sú bohatstvom nielen Slovenska, ale do veľkej miery celej Európy. Bolo preto nepochopiteľné, prečo niektorí štátnici odmietli čo len zmienku o Bohu v preambule Ústavy Európskej únie. Pritom aj taký slobodomyselný muž, ako bol prezident Mitterand, sa vyjadril, že Európu nemožno vybudovať len výrobou a obchodovaním,

že európsku totožnosť legitimuje a vyjadruje najmä kultúra a duchovná spriaznenosť a tá bola kresťanská.

Pre nás všetkých je dôležité vidieť svet a život, človeka i národy do hĺbky, také aké sú. Je dôležité z takto pochopenej pravdy žiť a konať. V tom spočíva blaho a zmysluplnosť nášho života. Na túto pravdu je odkázaný každý človek. Z verejnej ochrany, prezentácie a udržiavania pravdy o človeku žije celá spoločnosť, celý národ a štát. Túto pravdu života je potrebné pripomínať, odovodzovať, stále prehlbovať a chrániť ako spoločný majetok národa. Takúto vlasť si želal ešte aj hlboký indický básnik, keď napísal, že by mala byť priestorom, kde duch je bez strachu a hlava vztyčená, kde netriešti sa svet na márne črepy, kde slová vychádzajú z hĺbín pravdy, kde dobrá vôľa rozprestiera ramená po láske, kde prúd myslenia nestraťil sa v piesku púšte, kde ducha vedie sám Boh k šírkam myšlienky a činu.

Ján Pavol II. pri svätorečení Edity Steinovej povedal poslucháčom a národom čosi podobné. Povedal to najmä mladým: „Neprijímate ako pravdu nič z toho, čomu chýba láska. A neprijímate ako lásku nič, čomu chýba pravda. Najmä pravda o človeku.“

Milí priatelia. Pre ľudí dobrej vôle je to jasné. Niektorí to dnes žiaľ, neprijímajú. Držia sa pohodlnej nepravdy. A tá im zastiera a vylučuje nepohodlnú pravdu. Pre kresťanov je touto nepohodlnou pravdou evanjelium – je svetlom a cestou. Sú aj iné cesty? Sú. Nedávna skúsenosť nás, bohužiaľ, presvedčila, že sú aj iné cesty. A mnohé z nich viedli do skazy, k otrasným horám mŕtvov a zatratenia. A niektorí nás chcú opäť zaviesť do tejto priepasti.

Pokoj je v pravom zmysle slova „dielom spravodlivosti“ (Iz 32, 17). Je ovocím poriadku, ktorý Boh vstúpil do srdca každého človeka a všetkých ľudí. Nik nechce byť zabý, otročený a znásilnený. Chce pokoj. Takto chápaný pokoj a mier je potrebné ustavične budovať, chrániť pred vášňami a sebeckosťou. Cirkev sa o toto usiluje v mene Ježiša Krista, „pôvodcu pokoja“.

Keď myslíme na to všetko, čo sa dnes robí s ľuďmi, so životom a so svetom, pýtame sa: Kto bude chrániť človeka ako nedotknuteľnú osobu? Kto bude chrániť manželstvo a rodinu ako základ života národa? Kto ochráni pred zabíjaním naše deti, ešte nenarodené, ale už naše? Kto ochráni našu slobodu pred zvrhlosťami svojvôle, pred zvrátenosťami vášni, pred bezostyšnosťou nahoty a výstrednosťami sexu vo filmoch, divadlách, v televíziách a na internete? Kto ochráni naše deti pred detskou pornografiou a pedofiiliou, na ktorých zvrhlici zločinne zarábajú miliardy? Kto bude chrániť základné pravdy o človeku? Kto bude chrániť našu slobodu hovoriť túto pravdu aj vtedy, keď je to nepohodlné či priam nebezpečné?

Mnohí nazývali Cirkev tmárskou. Ale pritom práve od Cirkvi očakávali jasné slová na adresu tyranov, či to už bol Hitler alebo Stalin. A obviňovali pápeža Pia XII., že neútočil na nich denne a ešte hlasnejšie, než to po celé roky robil. Cirkev aj u nás obhajovala za komunizmu človeka, jeho práva a jeho slobodu. Veriaci laici i kňazi boli v tejto obhajobe nútení znášať príkorria a väzenia zatiaľ čo iní si žili na výslni a útočia na Cirkev aj za dnešných pomerov.

No Cirkev vyslovovala pravdu o človekovi včera a vyslovuje ju i dnes. A obhajuje i slobodu človeka. Nedávno sme čítali v kultúrnom časopise: Francúzski encyklopedisti na čele s Voltairom, ktorí odsudzovali Cirkev ako tmársku, hoci mala už aj dovtedy Blaise Pascala i Tomáša Morusa, by dnes dvíhali obočie nad tým, že práve Cirkev, a možno jedine ona, bráni pravdu o človekovi, bráni jeho slobodu, bráni poznanie pravdy a bráni rozum človeka ešte aj vo vzťahu k Bohu a k náboženstvu. Univerzitná prednáška pápeža Benedikta XVI. v Regensburgu bola toho ďalším dôkazom. Pápež v tejto odbornej prednáške urobil to, čo sa v univerzitných prednáškach slobodne robí – nahodil problém vzťahu rozumu a náboženstva citovaním výroku byzantského cisára Manuela II. v súvislosti islamu a násilnia. Citoval slová z rozhovoru so vzdelaným Peržanom

Andrea Čepiššáková: Radosný ruženec, tretí desiatok

v čase okolo roku 1400. Pápež označil citovaný výrok vopred za „udivujúco drsný“, no použil ho ako vyostrené východisko pre odborné riešenie problému. Islamský svet bol tým pobúrený, čo Benedikta XVI. mrzelo, no zotrval pri obrane slobodnej diskusie o vážnych otázkach života a citovane neodvolal. Niektoré svetové denníky, ktoré sa chvália obhajobou slobody, sa postavili proti pápežovi. Hoci vždy obhajujú slobodu prejavu, aj keď ide o vulgárnosti, hrubosti a surovosti, naraz sa zbabelo postavili proti slobode inteligentnej diskusie o vážnych problémoch. Pápež však svoju prednášku neodvolal. V mene slobody hovoriť slobodne o vážnych veciach zotrval.

Cirkev hlása pravdu, bráni pravdu a tým bráni človeka, všetkých ľudí a život. Robí to tým, že ohlasuje Krista, ktorý je cesta, pravda a život. Cirkev ohlasovaním pravdy o človeku presadzuje aj spravodlivosť pre všetkých ľudí. Má na mysli každého človeka každého národa a je ochrancom práv a nedotknuteľnosti každého človeka a práv každého národa. Takto v úcte ku každému človeku a v úcte k národom ako spoločenstvu živých osôb Cirkvi pomáha presadzovať spravodlivosť a pokoj už výchovou detí,

ale aj vplyvom na celý spoločenský, kultúrny a hospodársky a sociálny život národov, aj nášho Slovenska.

Cirkev a v nej kresťanstvo je nie len vzácny klenot našej tisícročnej slovenskej minulosti. Je to stále živá a stále obohacujúca sila a hodnota nášho národa, celého nášho Slovenska. Kresťanstvo nám podáva aj dnes, v čase nových mýtov, polopráv a lží plnú pravdu o človeku, o jeho pôvode a posvätnosti, o jeho poslaní a celi. Podáva nám aj pravdu o národe. Je vecou každého z nás, či túto pravdu prijímame a či sa stane tvorivou silou nášho života, zárukou našej solidárnosti a nášho pokoja. Ak by sme túto pravdu odmietli, aké iné svetlo by osvetľovalo cesty našich budúcich dní? Ako nám pred rokmi povedal Petrov Nástupca Ján Pavol II., Slovensko svojou vierou, svojimi mučeníkmi, vyznavačmi a novými generáciami má možnosť zdravo žiť, rozvíjať sa a má čo ponúknuť Európe a svetu pre náš život v pokoji. No tak ako život každého človeka je dar i úloha, tak aj udržanie pokoja v rodinách, v národoch i vo svete je zároveň darom i úlohou, za čo sa hodno i modliť i pracovať.

Kardínal JÁN CHRYSOSTOM KOREC
Nitra 1. januára 2007

TEODOR KRIŽKA

Za Viktorom Trstenským

*Nakoniec bude iba prach,
to milosrdné ticho zmierenia
oblohy s hlinou na horách.
I nás tak, Pane, premenia
kolesá v tvojej mlynici,
až príde čas.*

*A čas už veru nastáva.
Tvoj čas - ty spravodlivý si.*

*Je na pol žrde zástava.
Ako len posmutneli kostoly.
I dvojkriž
v erbe tvojho národa.*

*Je moje srdce napoly.
Vôbec to nie je náhoda.*

*Je moje srdce dokorán,
ako bol dokorán váš dom.
Raz, až tiež takto dokonám,
vy opäť prijmete ma v ňom
za stolom niekde, pri čaji.*

*Hviezdy, tie iskry z prsteňa
Božieho, budú svietiť po kraji
s nádherným menom Trstená...*

*Vy ste už veru doma, tam,
kde Boh je naším kostolom.
Nebudete však veru sám,
mnoho je svätých za stolom.*

*Až príde čas a dokonám,
Boh živých, čo nás preniká,
v tom vašom srdci dokorán
privinie aj mňa hriešnika.*

*Pohnú sa srdcia z kameňa
a milosrdný bude prach
tak ako milosrdne zmierená
obloha s hlinou na horách.*

Médiá 2006: Čím viac sledujeme, tým menej vieme

V čase bilancii sa treba obzrieť za odchádzajúcim rokom 2006 a spýtať sa, čo priniesol nové. Priniesol pokračovanie búrlivého vývoja technológií, ktoré prebájjú svet „tradičných“ médií s telekomunikáciami a informačnými technológiami.

Znamenal výraznejší trend zmeny správania sa divákov, poslucháčov a čitateľov smerom k participácii a individualizácii na jednej strane, k bezduchému konzumu na druhej strane. Zaznamenal odlišný záujem o správu vecí verejných a jeho preliv do hnutí novej kultúry a nového životného štýlu. Znamenal aj reakciu - zhoršenie kvality väčšiny mainstreamových médií. Tie oveľa viac zabávajú, ako informujú a vzdelávajú.

Médiá sú čoraz väčšmi povrchné, uniformné, bulvárne, vulgarizujúce, neinformované, tupé, propagandistické a čoraz menej ctia demokraciu. Znamenal nárast záujmu o médiá ako celok, ale drastický pokles o niektoré doteraz „masové“. Najmarkantnejšie je to v prípade spravodajstva. Ekonomovia v médiách vyhrali nad idealistami. O zisk ide väčšmi ako o žurnalistiku. Novinárov prepúšťajú. Prijímajú inzertných obchodníkov. Správy preberajú.

A tak si mnohí užívatelia ako „protest“ vytvárajú svoje médiá. Publikum opúšťa zavedené „jednosmerné“ mediálne kanály v prospech decentralizovaného kolaboratívneho prostredia prevažne neziskového internetu. Stále viac osôb chce byť nielen konzumentmi, ale aj komentátormi, mediálnymi producentmi, kameramanmi a režisérmi. Banality domáceho videa trhajú rekordy sledovanosti. Pubertálna mládež učí svojich rodičov obsluhovať mobilné telefóny ako fotoaparáty, kamery. Voyeurske pohľady do izbičiek nástrojných dievčat či spomienky dôchodcu sa stávajú bestsellerom. Súkromný aj verejný priestor sú brutálne napadnuté miniatúrnymi záznamovými technológiami. Dôležitým sa stáva agresívny nápad, šokujúci obsah. Slogan, idea, titulok. Kvalita technologického spracovania či dôkladnosť je až druhotná.

Médiá sa stávajú čoraz väčšmi sociálnym priestorom. Ruky si mädliá výrobcovia a predajcovia harddiskov, pamätových kariet, digitálnych kamier a fotoaparátov. Päťdesiat miliónov bloggerov. You Tube. My Space. Wikipedia. Google. P2P siete. ICQ a Jabber. Podcast. Skype. Zisky veľkých mediálnych producentov aj telekomov sa rúcajú. Zisky televíznych kanálov a tradičných novín ich budú nasledovať. Teoretici médií si zúfajú. Nikto nič nekupuje, všetci nahrávajú a kopirujú. Prostredie elektronických médií sa stalo prakticky neregulovateľné. Zlatým teľaťom, ku ktorému sa všetci na sklonku roku 2006 modlili, je „new digital media business model“. Online žurnalizmus sa stal hlavným ekonomickým motorom.

Bloomberg na sklonku roka 2006 tvrdil, že globálne siete televíznych vysielateľov môžu stáť na začiatku roka 2007 pred „problémom zisku“, pretože neinteraktívnym médiám klesá sledovanosť a s ňou aj cena za minútu reklamy tým viac, čím viac sa digitálne nahrávacie technológie stávajú rozšírenými. To môže spôsobiť nižšie výnosy ABC, Fox a CBS. Američania pritom v roku 2006 nevenovali médiám menej času. Len hľadajú iné spôsoby rýchlejšieho, komplexnejšieho a komfortnejšieho uspokojovania potrieb.

USA Today hlási, že „Američania trávia sledovaním televízie, počúvaním rádií, surfovaním po internete a čítaním novín viac času, než čokoľvek inému okrem dýchania“. V nadchádzajúcom roku majú Američania tráviť viac ako deväť a pol hodiny denne s médiami. Zvyšší im ešte čas na spánok?

Francúzsky mediálny dom Lagarde, ktorý v ČR ovláda 21 % rozhlasového trhu, sa nových médií na rozhlasovom trhu až panicky bojí.

Množstvo kanálov, kadiaľ dostať informácie a zábavu k poslucháčom, znamená drasticky zmeniť pohľad na marketing, reklamu, dramaturgiu a formátovanie jednotlivých segmentov vysielania. Pritom nie je jasné, ktorá z nových technológií zvíťazí. Prílišné roztrieštenie by jednoducho oslabilo a podnikateľov finančne vyčerpal. To isté si uvedomujú aj riaditelia BBC v Británii. Ale kým BBC reagovala expanziou a masívnou digitalizáciou, Fleischmann o DVB-T, DVB-H, DRM či DAB nechce ani počuť.

Relatívne novým prvkom súčasného žurnalizmu je tematizácia - viacerými výstupmi pokrývať menej udalostí. Je to dané tým, že spravodajstvo robí čoraz menej žurnalistov.

S tým súvisí aj paradox zdieľania informácií - na desiatkach miest si prečítate tú istú správu. Ako by pestrosť a pôvodnosť spravodajstva ustúpila povrchnosti.

Ďalším novým prvkom je stieranie rozdielov medzi časopismi a novinami. V túžbe po prežití si spravodajské denníky zriaďujú charakterom infotainmentového (information & entertainment) časopisecké prílohy, televízie a rádiá si zriaďujú vlastné časopisy.

Najrizikovejšia skupina médií - veľkometstské „denníky zadarmo“ likviduje čítanosť denníkov, aby potom bola pohltená online informačnými zdrojmi...

Vytvára sa sieťová virtuálna realita prostredníctvom zdieľania rovnakých zdrojov a vzájomnej syndikácie tém či obsahu v globálnom aj lokálnom meradle. Vzniká decentralizovaná, zautomatizovaná globálna tlačová kancelária - News Google. Tvrdosť konkurencie a rýchlosť online žurnalistiky umožňujú médiám s dennou periodicitou analyzovať „tému zajtrajška“ už dnes a vytvárať pre zajtrajšok panickú vlnu, ktorá sa šíri po svete rýchlosťou tsunami. Opisovanie bez overenia sa stáva základným nástrojom úspor. Zaplnenie mediálneho priestoru neškodným balastom a falošnými témami potom prispieva k udržovaniu mocenského status quo. To je pravdepodobne najväčší paradox posledného obdobia. Čím viac je médií, tým menej sa starajú o faktickú informačnú odlišnosť a tak vo všetkých nachádzame ten istý obsah pod mierne pozmenenými titulkami a výrezmi tých istých fotografií. Najmä nebyť iný...

Viac škandálov samých médií sa stalo škandálmi v iných médiách. Zdá sa erodovať stavovská spolunáležnosť aj vplyv a autorita novinárskych organizácií.

Čoraz väčšmi sa žurnalistika stáva príležitostným povoláním s krátkodobým trvaním. Kvalita a kontextualita informácií sa nevyžaduje, z kritérií je na prvom mieste rýchlosť. Dostávame čoraz viac informácií stále rýchlejšie a o to menej im rozumíme. O to menej rozumíme kontextu, zmyslu a príčinám. Súvislosti obťažujú, vyžadujú, aby sme premýšľali.

Rozpad národných štátov a ich zjednocujúcich ideí vedie k tvrdej segmentácii na spotrebiteľskom základe - oddeľujú sa od seba vekové, vzdelanostné, teritoriálne, etnické, kultúrne či náboženské entity a vzdávajú sa jednotlivé segmenty od seba tak, že si prestávajú rozumieť. Prestávajú používať spoločný jazyk; slovné či grafické označenia pre jednotlivé pojmy prestávajú mať spoločný význam pre celú populáciu. Vytvárajú sa špecializované jazyky. Národný štát je v kóme globalizácie a s ním aj jeho sprievodné znaky - kultúra a jazyk. Ostávajú falošné náhrady - brandy. Umelé označenie produktov, ktoré znie „domácky“, zastiera vlastný globálny pôvod produktu.

Telekomunikačné spoločnosti sa snažia zhltnúť internet a prispôbiť si jeho podobu do vlastných komerčných „produktov“ a ich „baličkov“.

„Internet a mediálny komunikačný systém budúcnosti by mali byť pripravené umožňovať a starať sa o udržanie lokálnej - mestskej komunity, oslovovať núdzných a pomáhať chudobným, presne odrážať národnostnú rôznorodosť a udržiavať vládu viac zodpovednú ľuďom“, argumentuje mediálny analytik Heft Chester vo svojej novej knihe Digital Destiny - New Press (Digitálny osud - Nová tlač). „Ale keď komunikačný systém opustí veľké médiá, internet sa stane jednoducho ešte jedným spôsobom, ako spoľahlivý prístup k hodnotným informáciám či ako nás nechať s obmedzeným prístupom k informáciám, triedeným podľa znalostí a prostriedkov.“

Môžeme posilňovať samostatné, nezávislé médiá, povzbudiť demokratickú a vzájomnosť mediálneho priestoru - urobiť z neho interaktívne virtuálne sociálne prostredie prostredníctvom nových digitálnych technológií. Môžeme nástroje globalizácie využiť a použiť na guerillovú taktiku slabých. Na rozbitie monopolov. Môžeme vyžadovať a podporovať nespôplatené prístupové kanály ku kvalitným informačným zdrojom, kultivovať verejnú službu verejnoprávnej televízie aj rozhlasu, posilňovať ich vplyv, urýchľovať rozvoj nových médií. Môžeme. Ale budeme?

Budeme podporovať transformačné mediálne kroky smerujúce k rozšíreniu a demonopolizácii s vedomím rizík zahltenia balastom a nutnosťou predierať sa gigabajtmi dát? Budeme podporovať demokratické prvky a sociálnu rolu médií, vytvárať novú globálnu spoločnosť na troskách minulosti národných štátov a kedysi spoľatných služieb? Budeme podporovať nezávislé mediálne monitorovacie skupiny a vytvárať tlak na informačnú presnosť, pestrosť, objektivitu, vyváženosť a korektnosť? Alebo kapitulujeme tvárou v tvár nekonečným sľubom a virtuálnemu svetu konzumu produktov sveta mediálnych magnátov a ich ziskuchtivých značiek?

Nielenže máme mediálny výber, my máme aj voľbu želania vo vzťahu k mediálnemu systému, smerujúcu k takej podobe médií, akú chceme. Tým že konzumujeme, vytvárame podobu budúceho konzumu. Budeme v nadchádzajúcom roku bojovať za verejný záujem a verejný priestor, za verejnú službu, alebo len za to, čo zaujíma nás osobne?

ŠTĚPÁN KOTRBA
Britské listy 20. 12. 2006
Preložil PAVOL JANIK

1

Každúcke slovo moju dušu vrásni,
mohutným radlom plásty obracia
ten ktosi múdry, ušľachtilý, krásny
a duša ľudská, a nie zvieracia,

dáva sa tvárniť, pod nehmotným dlátom
zvlieka sa z tmy a oblieka si tvár.
Sám so sebou, a záleží len na tom,
sám so sebou už nie som sám, som pár.

Som dvojica, som ja a vo mne krása,
dážď horkých písmen sladne v staccata
úsvitných vtákov... Úbohosť ma zvracia,
úbohosť od počiatku prekliata.

Zrodený najskôr z tušení, len z predtých
naspät' si holý život obliekam.
A báseň, to je iba taký prieduch,
len drobný otvor... Kam? No, bohviekam.

2

Keď odnímeš mi, Pane, svoje dary,
pokoru, lásku, krásu, nádej, sen,
čo zo mňa zostane? Len prázdno v tvári.
Bez teba nebol som a nebudem.

Pulz v tepnách, ktoré kórnotejú k smrti,
nádych i výdych mojich slabých pľúc,
to si ty. Iba teba nadýchnutý
žijem, a žijem iba spievajúc.

To ty si hudba v partitúrach spiaca,
si slovo spiace hore v nebesiach.
Už som to vravel, prosto ty si krásna,
čo má dosť sily v sebe na presah.

V uzlíku z kože iba zopár kostí,
taký je človek, keď sa odlúči
od teba, kľúča k láske, k vznešenosti,
ktorú máš ako ruže v náručí.

3

Za vôňou kvetov, nepozemsky krásnou,
za spevom, nepozemsky vznešeným,
za tebou stúpam každou svojou básňou,
pokým sa v tebe na spev premením.

Nechcem viac, iba nech mi v tele prúdi
rovnaký dych, čo chvie sa v organe
a rozozvučí takú krásu v hrudi,
aká znie v láske, čo ma dostane.

Ach, áno, láska! Poľuj na mňa, striehni,
mesačnou hlavňou vo dne, v noci mier
na moju hrud', nech medzi dvoma brehmi
zahyniem krásne ako štvaná zver.

Z rozbitých hviezd, z ich lietajúcich štiepkov
postav si hrad a ak chceš, na veži
prekriž i kosti s mojou bielou lebkou,
ved' - okrem teba - na čom záleží?

4

Nejde a nepôjde to bez teba,
ani len umrieť, tobôž narodiť sa.
Ty si môj pokoj, moja veleba
v pahrebe času, ktorej polovica,

ba ani tá nie, len jej odtienok
sála k nám teplom diaľok spoza hrobov.
To ty mi svietiš do tmy myšlienok,
to ty ma vedieš touto biednou dobou.

Darmo ma omámi a oslepi
klamlivý ligot svätajánskych mušiek,
ty si už dávno zmenil na štepy
dieťaťu vo mne každý jeden prštek.

A dieťa rastie, mocnie do kmeňa,
kým každou vetvou vesmír nezaplň.
Ved' k stromom, ktoré v tebe korenia,
chodíš si na noc líhať do koruny.

5

Blažená noc, noc pozbavená tieňov,
to je noc spánku, keď sa prebudi
nevinosť lásky a sa stane ženou
ako dub, ktorý drieme v žalúdi.

Prebudi sen a vo sne prerastie
z kapilár rovno do medových plástov,
kde celkom scukornatie, našťastie,
každúckou svojou nepatrnou časťou.

Blažená noc, tá najvrúcnejšia z noci,
v ktorej sa chaos varí, pretvára
v otázku, odkiaľ a kam kráčaš, kto si,
ak nie si ten, čo mlčí z oltára.

Je to noc dotykov, keď užasnú
náhlivé bruška nedočkavých prstov
na klaviatúrach, ktoré túžia k snu
tmou plnou jasou, ako svetlo hustou.

TEODOR KRIŽKA

BEATA NOX

veta tretia

6

To svetlo, ktoré vrastá spoza tiem
hlboko do mňa, neprestajne tryská
v šialených tepnách a ja košatiem
k zázraku ostro tušenému zblízka.

Duša, tá labuť, biela, radostná,
dúškami pije z nehmotného džbanu
opojné azúrové bláznovstvá,
tajomstvá noci, ktoré kvitnú k ránu.

Až hviezdy, hroty orlích zobákov,
roztvoria nebo, modro skrvená
obloha blyсне svojou alpou
i tejto básni na tvár, na ramená.

Jas, ktorý všetko chabé prikryje,
zmení i mňa a mne, už zmenenému,
bezmocné ruky, živé rafje,
zodvihne k Bohu, nech sa modlia k nemu.

7

Ako psík, ktorý čaká na pána,
dotieravý a neodbytný ovaď,
tak čakám báseň... a Boh nakláňa
tvár ku mne: smiem mu aportovať

košťalik hviezdna, zopár obrazov
dávneho času, čo sa ešte vedel
k závratu hudby dojať nad krásou,
k závratu, čo je ustavičný predel

smútku a radosti. Kým do pier mi
prerastie vrúcnosť, schováva si pieseň
do mena Dobrý, Veľký, Nádherný,
až kým sám seba celkom nevybrešem,

až kým sa nevyštekám z úzkosti,
až pokým nevyznám: Bud' tvoja vôľa...
Potom ma pohladí a pohostí
zvyškami krásy z nebeského stola.

8

Pokým sa duše celé premenia
a v tichu spevnejú aj ľudské plecica
pod ľarchu lahodného bremena,
srdce smie bdiť a zimomravo chvieť sa.

V tichu zrie jablko i moruša,
listy sa trasú, duša plná smádu
podobne v tichu schody pokúša.
Jej tiché kroky samy cesty vedú

otlakmi hviezd, tým nehom mozoľov -
pastieri oviec o tom nebi tušia,
keď blahorečia chlebom so soľou,
a tuší to tiež básnikova duša.

Tuší to slovom, ktorým dozrieva,
ako zrie jablko, keď sladne k zberu.
Keď krehká pieseň ako výdrevá
v nebeskej štólne vzoprie vesmír veru.

9

Darmo mi obe oči oslepnú,
vypichnuté, či prosto iba choré,
uvidím viac než tí, čo vidia tmou,
keď srdcom hľadajú v sebe strmo hore.

Uvidím na notovej osnove
iskriace hviezdy premenených tónov,
veľké a ťažké ako otcove
robotné päsťe, keď sa vracia domov.

Uvidím hviezdy ako matkine
iskriace slzy na nebeskej dlani.
A veru hudbou tých slz jedine
dojme sa Boh, i povie, pokoj s vami.

Mnohí by povedali, podivín,
ale ja zrakom, čo sa do mňa zrúti,
slepý a tichý preda uvidím
viac ako očami, čo chradnú k smrti.

10

Tolko je krásnych, dokonalých vecí,
napríklad tráva, oblaky a dym
alebo to, že najviac si, keď nie si,
i že si so mnou, keď som sám a spím.

So mnou si, aj keď v prehavosti chvíle,
či slnko svieti a či nesvieti,
opúšťajú ma nadovšetko milé
a nenahraditeľné predmety.

Dni ako vlny z piesočnatých brehov
stierajú sny, no dávno minulé
odkaz, čo ty mi v krvi pišeš s nehou,
zostáva večne na tej tabuli.

Odchádza tráva, oblaky sa tratia
i dym sa na oblohe rozplynie,
nie však ty, čo ma nežne do objatia
prijímaš vždy, či si, či ani nie.

11

Po krivke, akú opisuje šíp
nezlomných túžob po oblohe k cieľu,
stúpame po šteblíkoch vlastných chýb.
Sneží. To v nebi kostnú múčku melú

z kostričiek našich hriechov. Presvitá
len tesná brána lásky, pravdy, krásy
k vysokým horstvom z pláni nebytia.
Prší, to Boh si prečesáva vlasy.

Prší, to Boh si splieta vrkoče
z bublavých, bielo krútiacich sa riečok.
Až skončí, vrany, jeho obočie,
zdvihnú sa v páre k nebu ponad dnešok.

Ach, vrany, váhy vín a omylov.
Vyjeme ako štence z vlčích vrhov,
ale Boh preda dúhou spanilou
obšiva vesmír ako zeleň vilhou.

12

A čo ak všetka modrá nádhera,
ktorá sa so mnou kolísa a točí,
len vo mne rodí sa a umiera?
Ten správny vesmír vidia moje oči?

Čo ak tá biela ruža zo záhrad,
kam večer chodím snívať na nátoni,
aj dnes sa bude kamsi ponáhľať
a viac sa ku mne vôňou nenakloní?

Keď moje prsty píšu nezmysly
po pergamene krásnej šije, vlastne
ktože je od tej krásy závislý -
ja a či iba moje smutné básne?

Tak a či onak, darmo z oblaka
vykláňam hlavu ja, či niekto iný,
skala je strmá, studňa hlboká,
sladký je šepot, chýbal si mi.

13

Tak čo je báseň? Iba nádoba
na konci roka, plná vzácnym zbožím?
Aj keď sa žatva na ňu podobá,
do truhly básne hviezdne zrno zložím.

Plevy nech vietor nesie rovinou,
kde ako strašiak mokne bez nádeje
sklamaná láska. Nech sa z komínov
vytratí dym, čo viac už nezohreje.

A nech si myslia, čo chcú, posmešní
čitelia vtáka so strieborným hlasom.
V aleji starých rodných čerešní
len samé božské piesne počúval som.

Akoby sa ma dotkli perute
krdľov, čo už i spevom k nebu ústia.
A verím, verím, že to počuté
našlo i na mne svoje spevné ústa.

14

Hlina i tráva, sneh i egreše
pod snehom, keď sa cítia holé,
kaluž i trus sú veru svätejšie
ako spev z hriešnej človečskej vôle.

V úbočí plánka, lipa rozťatá
náhodným bleskom, hrdeľný i tichý
hlas, akým Boha chvália zvieratá,
milší je ako sladký soprán pýchy.

Keď bľací ovca z hôrných pažítí,
i keď vlk vyje na mesiac, Boh z briežka
jeho hlas počúva, no sotva zachytí
modlitbu, čo sa náhlila a mešká.

Bez vody studne, čo i najväčšie,
poháre, ktoré víno sotva tušia,
takí sme, kým sa srdce oblečie,
kým v Boha lásky oblečie sa duša.

15

Záručie pri potoku odkľaje
zem odomknutú kľúčmi podbeľov.
Boh chodí krajom, vonné stupaje
pod nohy sype vetru kabelou

z pavučích vlákiem, z nehy jarných lúk.
Keď uľoží sa večer za oltár,
pán farár nepovie nič, ani muk
nerieknu svätí bližní stamodtiaľ.

V zelenom ohni stráne za riekou
čoskoro zhorí čalúnenie dní,
studených, plných zimných nárekov -
môj bude azda až ten posledný.

Sadnem si na zem k tichým hladinám,
aj keď ma každým stebľom obviní,
akoby som si sadol na diván
k matkinej bielej káve v kuchyni.

16

Prečo raj vidno, až keď stratený
zjaví sa vo sne, až keď dni sa krátia?
Prečo tak svetlo veci zatieni?
Prečo viac vidia nevidomi bratia?

Keď pozerá sa do mňa svedomie
a cítim zrakom čistejším a plnším,
prečo mám pocit, že vták na strome
vie celkom presne, čo ja sotva tuším?

Keď hľadím psovi rovno do očí,
hlbokých ako vahadlové studne,
prečo sa so mnou vesmír roztočí
a opäť viem žiť krásne, nezáludne?

Zem ľudoprázdna, pustá priveľmi
v takýchto chvíľach, keď je všetko čisté,

zabydluje sa opäť anjelmi,
perie ich krídel volávame lístie.

17

V blaženej noci, skúpej na slová,
krútia sa hviezdy ako v rukách klauna
loptičky – jedna žltá, iná nachová,
každá však ozaj vznešená a slávna.

Klaun loptičkami ľahko žongluje
po presnej, dobre nacvičenej dráhe,
a predsa zavše plné potu je
to jeho telo neskutočne nahé.

Pracujú svaly, temné, nehmotné,
akoby sochár tesal do kameňa
nádhernú ženu, s'aby vracal tme
podobu, ktorá berie na ramená

vtáky, čo odlietajú do neba,
lesy a rieky, nekonečnosť čísel...
Klaun žongluje si len tak pre seba,
a predsa to má, predsa to má zmysel.

18

Keď hľadím s otvorenými ústami
do nočných nebies, kam to hľadím vlastne?
Nie je to telo Boha nad nami,
keď naň môj údiv musí skladať básne?

Čo ak Boh s tvárou z hviezdnych atómov
chodí spať na noc do líp, do javorov
a dýcha na mňa spevnou arómou?
Čo ak sme iba jeho metaforou?

Predstavujem si Boha z odstupu:
možno je muž a možno muž a žena.
Čo ak ma trpí ako potupu
slobodná matka, smútkom zahalená?

Nebo je možno riedke obočie,
hviezdy sú konce plavých Božích vlasov,
a my len ako v riasach roztoče
žijeme v Bohu volajúc to krásou.

19

Báseň sa krúti, krúti do kruhu
ako noc, ktorá nepoznala predel,
a nemám na tom žiadnu zásluhu,
že tiež som sa s ňou trochu krútiť vedel.

Vlčík sa krúti sám a bez konca
v nehmotných prstoch majstrovského hráča.
A ja len s dušou zlého lakomca
píjem med z plástov, ktoré kosi stáča.

Píjem med, plné dúšky nektáru
z agátov hviezdne rozkvitnutých noci,
tú éterickú hmotu - beztvárú
tavím ju v srdci na zvon, ktorý prosí.

Tavím sám seba na bronz, na mosadz
mažiaru, v ktorom Pán Boh azda po stý
raz - veru vôbec o nič neprosiac –
na márne kúsky drví moje kosti.

20

Až zomriem, možno bude na múku -
preosejú ma na chlieb, do koláča.
Báseň mi veru nedá záruku,
že besné psy ma potom nerozvláčia.

Až zomriem, dieťa, čo sa narodí
z podobnej lásky, iným krehkým slovám
uhnetie tvar a z inej náhody
vytesá tvár, za ktorú vašeň schovám.

Až teda zomriem, s krásnou panikou,
aká mnou vládne, z plných vinnych sudov
budú piť dúhu ďalší z básnikov,
s úžasnou túžbou, nevinnou a hrdou.

Urputná vôľa, ktorá poháňa
súkolia nebies, preleje sa do žíl
inému z hriešnych, iným doráňa
ústa prahnúce po speve, čo ožil.

21

Pod klenbou piesne, môjho kostola,
do osnov píšem štetcom od nádeje

sonátu na smrť: Nie je. Nebola.
Ak aj je, tak sa dlho neohreje...

Až sa však stane, že ma odvolá
prapôvod vecí z neodkladnej cesty,
vždy budem tvrdiť, že tu nebola,
že ani nikdy nedrvila v pästi

ľúbicu dušu, plúca dusiace
sa až po okraj hraničného bytia.
Až sa však stane, že už do práce
neprídem ja, lež iného si chytia

pascičky Božie, srdcom kórnatým
ako kmeň vrby z praslovanských luhov
do hviezdnych dlani krásu vyvrátim,
prelepiac smrti očné jamky dúhou.

22

Básnik, ten správca márnosti a dúh
nad vodami, čo plodné sú a čisté,
prirastá k nebu, tenký letokruh
božského tvojho kmeňa, Jezu Kriste.

Všemocný kráľu, keď rok za rokom
nádheru vrstviš ako pôdne sloje,
čím to je, že ním, nemým otrokom,
odkrývaš žilu, čo tak hlboko je.

Na veky vekov bude záhada,
čím to je, že si práve jeho hrubým
ústam dal slová, že ich ovláda
lusknutím prstov: Pane, verím... ľúbim...

Čím to je, že sám sebe neverný,
môže si dušou nehodnou a prudkou
pripíjať drzo na spev s anjelmi,
aj keď len v milostivých chvíľach smútkov.

23

Odlišný, až na smrť bezbranný
hladel som v lampách do zrkadla.
Že spev je láskavý, tak do rán mi
sypal soľ, kým ma pieseň neuhádla.

Chcela to láska v čase ľútych zím,
nech básnik vo mne pohne slnkom z miesta,
alebo Pán Boh, milosrdný mím,
našiel si ústa, keď mu došli gestá?

Alebo že je svet len napoly,
iba tieň z tieňa, odvar z prázdnych zvyškov
a ani bolesť už tak nebolí,
treba tú biedu zakryť aspoň knižkou?

Ach, báseň! Len si pozvi za svedkov
studničku, potok, hmlu až po ich ústie...
Tak či tak, spev je hrávať žiletkou
na tepnách trávu, ako klíči z púšte.

24

Som samé nič, ak nie je čímsi hriech,
som samé nič, ak nie je čímsi tieseň
po tichu snehom požehnaných striech,
ak nie je čímsi bolesť, ktorú znesiem,

ako mňa znáša dokonalý Boh,
ako mňa znáša zem a vesmír nad ňou,

pred ktorým zavše padám z nôh,
keď prikryva ma piesňou ako dlaňou.

Som samé nič, len že je nahý kráľ
do vetra kričím, dieťa plné zhonu,
no je to krajšie, než by som sa bál
o kráse spievať, lebo nieto komu.

Keď spievam, iba vo mne ústi prúd
blankytnej rieky, čo je neskonala.
Som samé nič, ak nie je čímsi smrť,
ktorá má koniec, kde sa počínala.

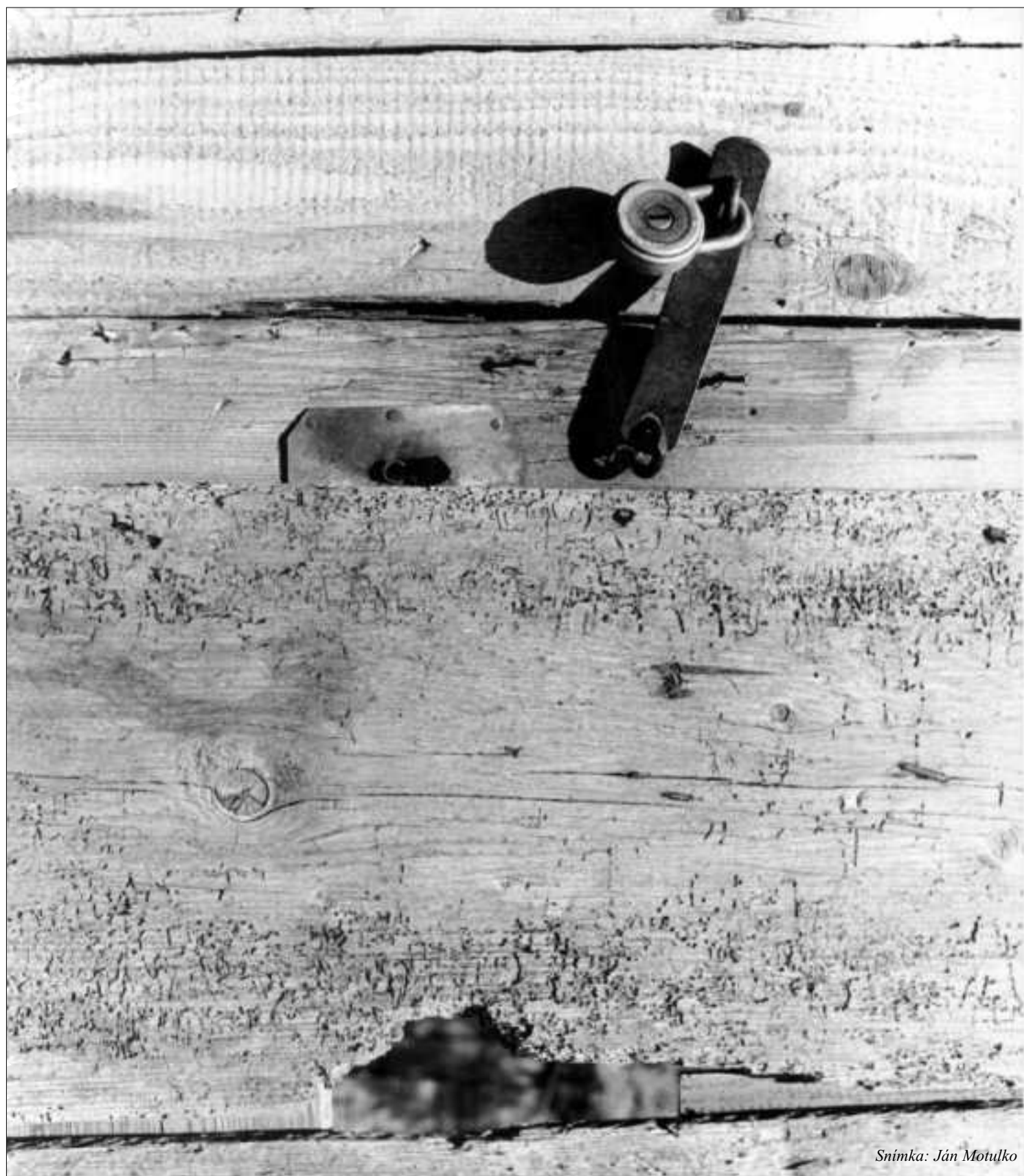
25

Tá drzosť spievať! To je ako chcieť
na jednom stebľe desať tučných klasov.
Aby sa v púštnom piesku rozvil kvet,
znamená z krvi stekať čírou krásou.

Blažená noc tmou spiatky ponurou
obkreslí jas, nech vesmír poznamená...
Tá drzosť spievať! To je lastúrou
prečerpáť more naspäť do prameňa.

Kľakáme v chráme na dve kolená,
azda Boh zide z opršaných rámov.
Beata Nox. Noc celá blažená.
Vydala plod a dnes sa zavrie za mnou.

Povila dieťa a viac nesúri,
nástoječivá a krutá ako predtým.
Blažená noc. Jej temné kontúry
obkreslia jas, a viem, že som, keď svietim.

Snímka: Ján Motulko

Na konci minulého roku sme si pripomenuli 185 rokov od narodenia pôvodcu reformnej kodifikácie štúrovej spisovnej slovenčiny, univerzitného profesora a katolíckeho kňaza. Martin Hattala prispel do slovenskej jazykovedy takým veľkým vkladom, že si zaslúži spomienku a úctu.

Slovenský jazykovedec Martin Hattala sa narodil 4. novembra 1821 v Trstenej na Orave. Po absolvovaní prípravného seminára v Bratislave študoval na arcibiskupskom lýceu Trnave. Teologické vzdelanie ukončil na univerzite vo Viedni. Tam študoval aj slavistiku. V roku 1848 bol vysvätený za katolíckeho kňaza. Krátko pôsobil ako kaplán v Bzovíku a v Hodruši. V rokoch 1850 - 1854 bol stredoškolským profesorom v gymnáziu v Bratislave. Od roku 1854 študoval jazykovedu v Prahe, kde sa aj habilitoval a získal hodnosť univerzitného profesora (1861). M. Hattala si osvojil konfrontačný postup pri opise jazykovej normy. Takto je spracované aj jeho prvé dielo *Grammatica linguae slovenicae collatae cum proxime cognata bohemia* (Banská Štiavnica, 1850). V Prahe sa venoval štúdiu češtiny (*Zvukosloví jazyka staro- i novocheského a slovenského*, 1854; *Skladba jazyka českého*, 1855) a iných slovanských jazykov. Slovenčinou sa zaoberal iba okrajovo. Výsledky svojho bádania publikoval vo viacerých monografiách a odborných štúdiách (Srovnávací mluvnice jazyka českého

Významné miesto Martina Hattalu vo vývine slovenskej jazykovedy

a slovenského, 1857; O ablativě ve slovančině a litvančině, 1857 - 1858). V matičnom období bol predsedom jazykovedného oddelenia Matice slovenskej. V tomto čase vydal *Mluvniciu jazyka slovenského* (Budapešť, 1864) a v Matici vyšla jeho *Skladba* ako 2. diel *Mluvnice jazyka slovenského* (Martin, 1865), ktorou sa zaviedla radikálna pravopisná reforma i úprava morfológie štúrovej kodifikácie slovenčiny. M. Hattala prednášal gramatiku komparatívnou metódou, porovnával češtinu so slovenčinou, a tak vraj dokazoval väčšiu zachovanosť slovenčiny a ponemčenosť českej reči. Známe sú aj jeho polemiky o staročeských rukopisoch. Neskôr sa jeho práce stali predmetom kritiky nastupujúcej českej aj európskej pozitivistickéj jazykovedy a slavistiky. Napriek tomu bol považovaný za mimoriadnu osobnosť európskej jazykovedy, čo dokumentovalo jeho členstvo v akadémiách v Prahe, Petrohrade, Ríme a v Záhrebe. Svojím dielom sa zaradil k najvýznamnejším slavistom. Zomrel 11. decembra 1903 v Prahe.

M. Hattala spolu s A. Bernolákom, E. Štúrom a M. M. Hodžom sa

v dejinách spisovnej slovenčiny zaraďuje k jej kodifikátorom. Patrí k popredným osobnostiam z reformného obdobia v matičných rokoch. Písal štúdie o konsonantizme slovenčiny, z tvaroslovnia, z cirkevnej slovančiny, osobitnú pozornosť si zasluhuje Hattalova koncepcia slovenskej skladby. Ako príslušník mladobernolákovského hnutia sa zapojil do práce v jazykovednom výbore štúrovského spolku Tatrín. S M. M. Hodžom sa zaslúžil o úpravu štúrovej slovenčiny a jej fonetický princíp navrhoval nahradit' etymologickým. Po uzákonení spisovnej slovenčiny, ktorú prijali tak zástupcovia štúrovcov, ako aj bernolákovcov, na bratislavskej schôdzke v októbri 1851 sa dohodli na jednotnom pravopise podľa Hattalovej gramatiky, ktorej stručné vydanie vyšlo v roku 1852 v Bratislave. Hoci Krátka mluvnica slovenská bola vydaná anonymne, jej autorom bol bezpochyby M. Hattala. Táto normatívna príručka slovenčiny sa stala základom pri spracovaní všetkých ďalších slovenských gramatik až do vydania *Camblovej Rukoväti* spisovnej reči slovenskej (1902). V novom pravopise sa uplatnilo aj úsilie, ktoré

podporovalo tradičné písanie, podčiarkované najmä Hodžom. Vtedy sa do slovenskej abecedy dostali hlásky ä, ô. Kodifikácia tzv. opravenej slovenčiny nebola však dôsledná ani úplná, neodlíšili sa dôsledne živé a archaické zložky jazykového systému. M. Hattala viac prizeral na vývin jazyka a kodifikoval viaceré archaické javy, pre ktoré nachádzal oporu v češtine. Napriek tomu jeho jazykovedné práce mali základný význam pre rozvoj a upevňovanie slovenskej spisovnej normy v celej 2. polovici 19. storočia. Hodžovsko-hattalovská reforma kodifikovala a ustálila slovenčinu z pravopisného, hláskoslovného a tvaroslovného hľadiska a v podstate s čiastočnými úpravami a daktorými menšími zmenami sa zachovala dodnes. Prijatie zásady etymologického pravopisného princípu bolo vlastne ústupkom bernolákovcov aj štúrovcov voči stupňom staroslovenčiny, t. j. češtiny, ktorá bola upravená pre Slovákov podľa Kollárových zásad. Hodžovsko-hattalovské pravopisné opravy do istej miery zhoršili a skomplikovali štúrov pravopis, ktorý nadväzoval na A. Bernoláka a ktorý popri fonetickom princípe rešpektoval pô-

vod aj zloženie slova (morfológický princíp). Dnes nestrannému pohľadu neunikne ani to, že štúrovská kodifikácia slovenčiny tak geniálne vystihla podstatu slovenčiny, že všetky jej ďalšie úpravy ju vzdialili od tej formy, ktorá ju organicky stavala medzi češtinu a poľštinu (napr. štúrovské adjektívne skloňovanie žiadajú dobro pohibovaňja jazika, tjeťo slovenskje d'jetki, po reforme žiadajú dobré pohybovanie jazyka, tieto slovenské dietky) s osobitým vzťahom k južnoslovenským jazykom (fonetický princíp). A práve hodžovsko-hattalovskou jazykovou reformou sa z viacerých hľadísk slovenčina priblížila češtine. Dokonca aj J. Palárik, ktorý ako zástanca katolíckych vzdelancov bol prítomný v bratislavskej pravopisnej komisii, sa vyslovil o hodžovsko-hattalovsko-radlinskovskej slovenčine, že je to „iba čeština, od neslavizmov a pokazenosti očistená, a do slovanských formálností preoblečená“. J. Vlček bol tiež toho názoru, že M. Hattala daktorými zmenami stieral „osobitý ráz stredného nárečia“.

Hattalova jazyková reforma vcelku neznamenalala zlepšenie štúrovej kodifikácie, napriek tomu v matičných rokoch predstavovala významný kultúrno-spoločenský čin. Jazykové spory 50. rokov sa skončili víťazstvom „opravenej“ slovenčiny, ktorá vystihla vtedajší spoločenský vývin a napokon bola prijatá ako celonárodný spisovný jazyk.

JOZEF MACULÁK

Štúrovský básnik Janko Matúška (nar. 10. 1. 1821) nie je síce tvorcom rozsiahleho literárneho diela, zostal však natrvalo známym básnikom. Jedným výnimočným textom sa stal klasikom. Do dejín slovenskej literatúry sa nastalo zapísal textom piesne *Nad Tatrou sa blýska*, ktorej prvé dve slohy sú štátnou hymnou Slovenskej republiky. Spolu s Tomášikovým a Kuzmányho skvostom *Hej Slováci* a *Kto za pravdu horí* tvoria jedinečnú trojicu hymnických piesní veľkej sily a stálosti, ktoré vždy kriesili národnú vieru Slovákov, burcovali ich driemajúce národné povedomie a umocňovali pocit slovenskosti.

Životnú orientáciu dolnokubínskeho rodáka značne ovplyvnilo štúdium na lýceu v Bratislave. Na tejto výbornej škole študoval r. 1839 - 44, vedno s Jánom Franciscim, Samom Bohdanom Hroboňom, Jozefom Miloslavom Hurbanom a Jánom Kalinčiakom. Bol členom Ústavu, ktorý viedol v štúrovej neprítomnosti od jesene 1839 August Horislav Škultéty, Samo Bohdan Hroboň a ďalší roduverní mladíci. Tu začal aj tvoriť. Písal vlastenecky ladené príležitostné básne a veršované povesti (*Svatý zákon*, *Hrdoš*, *Pomsta*, *Klára Zachová*), kde na pozadí historických námetov zobrazil pohnuté udalosti. Verše písal v češtine, ale už onedlho ich poslovenčil. Patril medzi prvých literátov, ktorí písali v štúrovej slovenčine. Prvými Matúškovými slovenskými básňami boli dve piesne *Preletel sokolík nad tichým Dunajom* a *Vítanka „bratov“* v Ústave 9. septembra 1843.

Levočský exodus

Koncom r. 1843 Evanjelický konvent pozval Ludovíta Štúra funkcie zástupcu profesora Juraja Palkoviča na Katedre reči a literatúry československej v Bratislave. Nepomohli ani obrany niektorých profesorov, ani študentské petície. Študenti

Pôvodca textu slovenskej hymny

videli dôvod odvolania v tom, že bojoval za svojbytnosť, čiže uznanie slovenského národa, volal po plnení základných ľudských práv, presadzoval našu materčinu do vzdelávania a formoval slovenský politický, spoločenský a kultúrny život. Dňa 5. a 6. 3. 1844 na protest proti odvolaniu obľúbeného pedagóga opustilo 22 študentov bratislavské lýceum. V mrazivom počasi mladíci odišli na dvoch vozoch zvolenských a bystrických furmanov z Bratislavy. Boli medzi nimi Mikuláš Dohnány, Peter Kellner-Hostinský, Janko Král, Janko Matúška, Daniel Minich, Samuel D. Štefanovič a Samuel Štúr. Väčšina z mladíkov odišla do Levoče, kde sa malo utvoriť centrum mladostovského hnutia.

Odchod sprevádzali nielen spomínané protesty, ale aj príležitostná literárna tvorba. Revolučnú náladu slovenskej študujúcej mládeže najviac vystihovala pieseň Janka Matúška s pôvodným incipitovým veršom *Ponad Tatrou sa blýska*. Pieseň znela nielen v jeho študentskej izbičke na dnešnom Námestí slobody (v sprievode citary Jozefa Podhradského), ale takisto na početných stretnutiach študentov. Hymnická pieseň sa zrejme zrodila a zaznela na prahu januára 1844, teda v čase búrlivých protestov proti osudnému rozhodnutiu konventu.

Okrem blízkych Matúškových priateľov málokto vedel, kto je autorom pôvodného znenia štúrovej básne. Ako hudobný podklad sa použila ľudová pieseň *Kopala studienku*. Zrejme prvým textom bol zápis Viliama Paulinyho-Tótha, ktorý si zaznačil do svojho zápisníka po odznení a zaspievaní Matúškovej básne v marci 1844. Objav a rozbor

tohto, pre nás veľmi cenného dokumentu v 60. rokoch minulého storočia, za ktorý vďačíme Pavlovi Vongrejovi – literárnemu historikovi,

esejistovi a básnikovi, ktorý celoživotný tvorivý potenciál sústredil na výskum slovenského romantizmu, definitívne vyvrátil dovtedy pretrvávajúce pochybnosti o Matúškovom autorstve.

Pieseň ako prvý notovo zapísal August Horislav Krémery. V r. 1851 ju uverejnila Lichardova Domová pokladnica pod názvom *Dobrovoľnícka*, bez mena autora. Vznikli preto dohady o autorstve textu. Keď už bola pieseň na Slovensku všeobecne obľúbenou, usiloval sa Jozef Škultéty zistiť jej autora. Keďže prvé jej uverejnenie s názvom *Dobrovoľnícka* na letáku z r. 1849 spolu s Kuzmá-

nyho básňou *Do zbroja Slovania* bolo lokalizované v Banskej Bystrici a ani v zachovanom zošite Matúškových básní sa pieseň nenachádzala, Jozef Škultéty označil ako autora piesne Karola Kuzmányho. Tak ju aj uverejnil v Pamätníku Karola Kuzmányho i vo *Venčeku* slovenských ľudových piesní (oba 1908) a toto autorstvo obhajoval aj neskôr r. 1919 a 1921 na stránkach *Národných novin*. Pieseň po prvýkrát zharmonizoval Ján Levoslav Bella a zaradil ju do *Slovenských štvorspevov* (1864). Tam tiež zverejnil meno skutočného autora textu piesne – čo sa vlastne stalo po prvý raz. Matúškovo autorstvo piesne dokazovali Jaroslav Vlček, Albert Pražák, Karol Golán, Ján Vilikovsky i ďalší už za prvej ČSR, prešiel však istý čas, kým došlo k jeho plnému potvrdeniu. Keď sa písal október 1918 a nastalo zmŕtvychvstanie slovenského národa, vtedy „šťastná matka Sláva“ vybrala za našu hymnu práve túto Matúškovu pieseň.

Pevce hymny bol v literárnej činnosti úspešný predovšetkým svojimi piesňami. Viaceré z nich celkom znárodnili. Mal ale tiež dispozície k tvorbe náročnejšieho charakteru: sonet, básnické i prozaické povesti. Z vývinového hľadiska sú dôležité najmä v Hurbanovej Nitre uverejnené balady *Púchovská skala* a *Kozia skala*, ktoré signalizovali nové tendencie vo vývine nášho baladického žánru. Uplatnil tam viacero črt, príznačných pre slovenskú romantickú baladu, reprezentovanú hlavne Jankom Kráľom.

Na rodnej Orave

Po odchode z Bratislavy Janko Matúška zložil kandidátske skúšky

u superintendenta Pavla Jozefyho. Cieľ študovať na niektorej z univerzít v Nemecku sa mu nenaplnil a tak sa živil ako vychovávateľ v Oravskom Podzámku. V tomto období vytvoril drámu *Siroty*, ktorá bola prvou štúrovskou dramatickou prácou. R. 1848 - 49 spolu so Ctibohom Zochom a Samuelom Novákom organizoval na Orave slovenské povstanie. Na jar 1849 sa pred prenasledovaním skrýval v studených oravských horách. V treskúcej zime vážne ochorel a zdravotné ťažkosti ho potom prenasledovali až do konca nedlhoého a strastiplného života. Po revolúcii žil v úzadí a chudobe, pracoval ako úradník v štátnej službe v Trstenej a Dolnom Kubíne. V tomto čase sa kultúrpoliticky neangažoval a ani literárne netvoril. Zo slovenským národným hnutím bol však naďalej v kontakte.

Janko Matúška zomrel deň po svojich 56. narodeninách 11. 1. 1877 v Dolnom Kubíne. Literárne dielo romantického štúrovského básnika vyšlo kompletne v r. 1921 pri príležitosti stého výročia narodenia. Editor Jaroslav Vlček zaradil do knihy všetkých 30 básní, hru *Siroty* a beletriu *Zhoda* *liptovská*. Skutočnosť, že sa autor súborného vydania svojho diela nedožil, neznamená, že by si ho súčasníci necenili. Ukázalo sa to aj v r. 1879. Vtedy mu, hlavne zásluhou Pavla Országha-Hviezdoslava, Samuela Nováka a Jaroslava Vlčka postavili na cintoríne v Dolnom Kubíne pekný pamätník s nápisom „Svoji svojmu“. Pre vtedajšiu dobu je príznačné, že vládnuca moc pri odhaľovaní pamätníka nedovolila, aby tam odznelo vrcholné dielo nášho národného hymnológa. Pri tejto príležitosti Samuel Novák medzi iným povedal: „... Pokiaľ Tatra stojí, ozývať sa bude Matúškova pieseň Nad Tatrou sa blýska! No a pomník tento mu nikto neodvráti“. Slová Hviezdoslavovho svokra sa rokmi plne potvrdili.

KAROL PETROVSKÝ

Prečo „nenávidím“ slovenčinu, prečo „nenávidím“ Slovensko (1)

Prereditaviteľ našej vrcholnej jazykovej inštitúcie vyhlásil, že slovenčina ešte nikdy v minulosti rozmach podobný dnešnému neznamenala! Možno, že je jazykový developer, jazykový magician, a možno má aj ruku na pulze čias, lenže je to beznádejný minimalista! Nepochopil totiž jednu dôležitú vec, že rozmach je príliš pomalý! Nemal by som si k nemu na slovíčko zjásť a skúsiť ho dostať do reality?

Predstavujem si: idem električkou (tram?) z Karlovej Vsi do bratislavského downtownu popri rozostavanom River Parku, čo je area buildovaná najmä pre celebrity showbusinessu, ale i businessu všeobecne, minula tuším tri towery, pozostatky ešte komunistických čias, a ja som celý netrpelivý čakal, kedy už bude tramstop pri New Bridge. Nedočkavo som vystúpil a hnal som sa popri hoteli Danube k onej vrcholnej jazykovej inštitúcii poďakovať sa jazykovému developerovi aj za to málo porozumenia. Na vrátnici sedela pani a jedla pukance. Nie je to symbolické, pomyslel som si, popcorn v office? Popcorn, popcorn? zažartoval som. Pani sa na mňa usmiala a prikývla: Veru popcorn, vari vás len neprekvapuje, že the grassroots chápu veci rovnako dobre ako developeri? Stúpam po schodoch k jazykovému magicianovi, trasiem mu ruku, ďakujem, ďakujem, všetky vyššie „cudzie“ (Bože, aké cudzie, veď sú také prirodzené ako vzduch!) sa už nachádzajú v Modernom slovníku slovenského jazyka... Ďakujem, pán developer, pán magician, srdečne ďakujem.

Lenže realita nie je vôbec taká ružová. Prebúdajú sa temné sily a chcú zvrátiť aj to málo, čo sa horko-ťažko podarilo...

Vráťme sa trochu do minulosti. Ako sa vôbec dostal tento jazyk na svetlo Božie akože v kodifikovanej podobe? Nuž, v minulosti sa našli takí experti, čo ňúrali v kronikách, korešpondencii, všelijakých cechových listinách a iných písomnostiach, len aby dokázali, že sa tento „jazyk“ bežne už neviem odkedy používal. Poukazovali na ľudovú slovesnosť, na piesne, rozprávky a všelico iné. Vrchol však bol, keď sa začali odvolávať na Cyrila a Metoda, že prišli do tejto krajiny (opakujem krajiny!) s preloženou Bibliou – a teraz sa väznený čitateľ podrž – do slovenčiny, či do staroslovenčiny, hoci je každému nad slnko jasnejšie, že išlo o staroslovienčinu.

Keď bola šanca ešte v predminulom storočí, že tento „jazyk“, len o málo lepší ako posunková reč, ostane dorozumievacím prostriedkom pre bedača, a s víťazným nástupom noblesnej, typicky európskej maďarčiny zanikne, niekoľkí tvrdohlavci (rozumej „sedláci“) si povedali (celkom po zásluže jednému z nich chcu teraz odstrániť sochu a zavrieť múzeum), že z tejto nechutnej zlátniny spravia spisovný jazyk. Boli aj protesty aj spory, ale ktovie prečo sa im to nakoniec, bohužiaľ, podarilo. No už o pár desaťročí pravda vyšla na povrch, zrazu bolo jasné, že to, čo uzákoniť, vlastne ani nie je jazyk, ale nanajvýš iba jedno znenie, jedna vetva spoločného československého jazyka. Prišli zdanlivo sľubné časy a tí najpokrokovejší pochopili, že keď už nastala tá galiba s uzákonením, túto vetvu treba čo najviac približovať k jej českému zneniu, len takto si mohla zachovať akú-takú úroveň, aké – také raison d'être, no rýchlo pomínil. Zmietla ich vlna zaslepeného nacionalizmu, nastal regres. Tento jazyk sa tí šialení nacionalisti pokúšali zveľaďovať a spravili z neho štátny jazyk.

Za totality bolo všelijako, striedali sa nádejné obdobia zblížovania s menej priaznivými, keď niektorí iniciatívni mudrci chceli presadzovať akože čistotu „jazyka“, čo sa im niekedy bohužiaľ aj darilo. No bol tu maják, jasný ukazovateľ smeru – zblížovanie. A najmä – stúpenci zblížovania, čo niesli fľaňu pokroku a, niektorí, potkýnajú sa, priniesli ju až do dnešných, slobodných čias.

Totalita sa našťastie skončila a konečne prišli šťastné zajtrajšky. Aká však irónia, sľubovali ich komunisti, a keď zajtrajšky nastali, po komunistoch už ani chyru ani slychu. No, ešte nejakí sú, tí

primitívnejší a zadubenejší ostali v rodnej strane, našťastie ich je drvivá menšina, čo však šikovnejší, rýchlo sa preporodili. A zasa irónia, oni mali plné ústa preporodenia na „človeka nového razeňa“, najlepšie komunistu, a v skutočnosti sa komunisti, tí šikovní, preporodili, čuduj sa svete, na demokratických plnokrvníkov! Ako sa to v takom masovom meradle a za taký krátky čas mohlo stať, je jedna z najväčších záhad našich čias...

Tu si na chvíľu dovoľím odbočiť. Na fakulte sme mali spolužiaka, veľkého zväzka a komunistu, volal sa Paľo Paľo. My sme takýchto kolegov volali komisári. Nemali sme ich i v oblube, ich úlohou bolo okrem iného dohliadať, aby sa na škole nezahniezdila nejaká ideologická úchylka. Ako áno, ako nie, náš komisár sa za odmenu s nejakým zväzčekom zázajdom dostal do západného Nemecka a emigroval. Keď sa nevrátil, na škole zavládla zlomyseľná radosť, najprv však bola tlmená, ešte sa mohol vrátiť. Po troch týždňoch sa však rozšíril, že napísal na dekanát list, v ktorom oznamoval, že vystupuje zo školy. Podpísal sa Paul Pala. Hľa, jedna z prvých lastovičiek preporodenia, a rýchleho. Stačilo len trochu priaznivé prostredie a z komunistu je demokrat! Možno je to v prostredí.

Našťastie sú tieto veci už za nami. Po páde totality nastal, ako vieme, takpovediac vrchol dejín. Všestranný rozmach, rozkvet. Keď padli komunisti, žaba na prameni, vystrelol z neho silný prúd živej vody. Rozvoj umenia, kultúry, spoločnosti... Zastavil sa morálny úpadok. Namiesto jednej morálky hneď niekoľko. Morálka je tovar, na trhu morálky si možno vybrať. Kde predtým platili písané či nepísané zákazy alebo dokonca tabu, sa zrazu celkom neočakávané zjavili najprv púčiky, no hneď z nich vykvitli kvety, celé záhony predtým neznámych, alebo skoro neznámych, ale o to žiaducejších nádherných kvetov. Zišlo vari niekomu len pred pár rokmi na um, že homosexuálne partnerstvo je na rovnakej úrovni ako manželstvo muža a ženy? Alebo že je dokonca viac, symbolizuje totiž neobmedzený pokrok ľudstva? Pokrok najmä v morálnej oblasti, lebo dokazuje, ako si vieme chrániť menšiny, ako ich vieme milovať. Veď komu by nezaplesalo srdce pri pohľade na sprievod lesbičiek a homosexuálov v nejakom veľkomeste rozvinutého Západu, napríklad v Berlíne? Áno, sú to noví svätci, tí to svätci modernej doby, treba ich patrične uctievať, zbožňovať. Je to naša morálna povinnosť, povinnosť moderných, ničím nezaťažných ľudí.

A teraz sa pýtam, je slovenčina pripravená adekvátne reflektovať pokrok? Alebo ešte lepšie – je slovenčina vôbec schopná pokrok vstrebať, zaregistrovať a podľa toho sa aj vyvíjať? Musím odpovedať záporne. Treba si to končne ujasniť – čo človek cíti v hlbe duše, musí sa dostať do vedomia, aby s tým bolo možné pracovať, pripravovať argumenty a nimi potom porážať protivníkov, ak vôbec nejaké argumenty na nich platia. Tak napríklad jej čudesné zvuky, ktoré, som presvedčený, pôsobia na len trochu európsky školené ucho už na prvé počutie odpudzujúco: Ľ, ô, ou, dz a viaceré iné... Tá úbohosť, tá malosť! Je to akoby občiansky preukaz zaostalosti, ktorým sa legitimujeme hneď pri prvom otvorení úst. Široko-ďaleko nieto jazyka, ktorý by mal toľko nepríjemných, ba až odporných hlások, samohlások či dvojhĺások. Tento vrcholne zlý dojem môže trochu zahľadiť zopár takých slov ako pab (piš pub), šop (piš shop), butik (piš boutique), ofis (piš office), popkorn (piš popcorn), luk (piš look) a ďalšie, tiež mimoriadne potrebné slová, ktoré sa horko-ťažko v poslednom čase dostávajú do

bežnej slovnej zásoby. Pokrok totižto nemôže celkom zastaviť ani v niečom takom neperspektívnom ako slovenčina.

Ale to je všetko málo. Keby bolo podľa mňa, všetky slovenské slová by som nahradil vhodnými ekvivalentmi. Vlastne by som na pamiatku nechal len dve pomerne vydatené a zhodou okolností zvrtné slovesá: *užívať si* a *vychutnávať si*. Ostatné slovesá, podstatné mená ani zámená nestoja ani za fajku močky. Vezmime si také slovo ako tekvica. Už len jej český ekvivalent – tykev, o čo krajšie, hladšie znie ako to tupé – tekvica, o čo bližšie je k anglickému pumkin! Božské pumkin! Skrátka nahraď! Potom mrkva, uhorky, zemiaky, všetka zelenina, slová bežné, slová nebežné, abstraktné, slová prebraté, slová onomatopoeické i častice! Všetko nahraď!

To sa však asi nestane. Tento ťarba-vý a nechutný jazyk si bude zrejme robiť nároky na existenciu aj naďalej. Bude

brzdíť pokrok, bude ako kotva, ktorá bráni pohybu vpred. Ako sa možno vyrovnáť vyspelej Európe alebo dokonca svetu s takým hanebným dorozumievacím prostriedkom akým je slovenčina? To chceme?! Naozaj to chceme? Veď ak sa ho budeme i naďalej pridržať, sme odsúdení na večité zaostávanie!

Dovoľte ešte, aby som sa zastavil pri slove pokrok. Možno mnohých zarazilo, že sa naň odvolávam, keď hovorím o nových časoch, hoci ho komunisti poriadne skompromitovali. Áno, je to pravda, jednoducho ho omieľali, obrazne povedané zobudzali sa s ním a chodili s ním aj spať. Preto dneska trochu vyšlo z módy, hoci, paradoxne, o čom komunisti jednoducho hovorili, sa dnes uskutočňuje. Skrátka pokrok je tu. Možno by som mal teda používať progress, no bohužiaľ, rovnaké slovo je aj, prepytujem, v ruštine...

Minule som pozeral v televízii reláciu, v ktorej mladý šoumen zabával pub-

likum vtipnými rečami, a keď sa už po chvíli vyčerpal, prišla na javisko mladá šoumenka, teda vlastne šou-vumenka a on sa jej spýtal, ako ju má privítať, či chlebom a soľou, ako zvyknú Slováci. Ona trefne odpovedala, že buď tak, alebo zlou angličtinou, akou dnes Slováci vítajú cudzincov. A vtedy mi poskočilo srdce. U mladých ľudí šoubiznisu sa rozvíja jazykový cit, ona si jasne uvedomovala, že Slováci hovoria zlou angličtinou... A vhodne to skarikovala. Že by tam bola naša nádej...

Toto je posledná šanca, a ja sa strašne bojím, že sa nevyužije. Veď už tu bolo, že sa chodilo do vároša k orvošovi, už bolo zblížovanie, ak to teraz nestihneme, sme stratení. Prebúdajú sa temné sily, dvíhajú hlavu. Pokrok je síce tu, ale ten ťarba-vý jazyk sa silou-mocou drží pri živote.

KENNETH RENEGY,
Tatorobr

Kresba: Andrej Mišanek

Netreba vysvetľovať literárny význam dramatika – literáta Henrika Ibsena (1828 – 1906), veď od vzniku SND v roku 1921 až po súčasnosť neopustili jeho drámy divadelné javiská na Slovensku. Ba dráma. Heda Gáborová bola v Bratislave v divadle – opere hraná v nemeckom jazyku v roku 1907 prvýkrát o čom nás informuje *Pressburger Zeitung*. Teda ibsenovská tradícia, o ktorej môžeme kľudne hovoriť sa začala na Slovensku v čase, keď krajina bola ešte súčasťou Rakúska-Uhorska. Tradícia bola a je rozvíjaná našimi hercami, ktorých interpretačná úroveň je prvotriedna a obstojí na prvotriednych európskych javiskách. A tak sme si v roku 2006 pripomenuli sté výročie tohto veľkého nórskeho dramatika. Z iniciatívy Veľvyslanectva nórskeho kráľovstva sa uskutočnila výstava vo foyeri Filozofickej fakulty Univerzity Komenského od 18. septembra a od 29. novembra vo vstupnej hale Divadla POH. Boli to výtvorné objekty odrážajúce Ibsenovo dielo. Žiaľ, ak mám na mysli nevšednú produkčnú kvalitu slovenských výtvarníkov, tak by výtvarno-umelecká metafora bola cieľavedomejšia a umelecky hodnotnejšia. K malej výstave vo Hviezdoslavovom divadle prispel fotodokumentáciou Divadelný ústav v Bratislave. Len škoda, že zodpovedný pracovník si nedal námahu dokumentačný materiál podložiť autorizovaným sprievodným a vysvetľujúcim textom. Nech

mi je dovolená otázka, ktorú kladiem ako daňovník – ako sú distribuované a za čo poplatky daňovníka? Lebo Ibsen by si zaslúžil väčšiu pozornosť. A nie len to. Sú to ešte herci, ktorí sa nezaobudnutelne zapísali svojím výkonom do dejín divadla a našej pamäti ako osobnosti stvárnajúce zložité a mnohznačné charaktery Ibsenových postáv.

Bezpodmienečnú pozornosť si za-

Ibsen na Slovensku

služuje 15 strán obsahujúca útra brožúrka tvoriaca prílohu k obom výstavám a bola vyložená tiež vo vstupnej hale divadla. Obsah stojí za to a je pravda, že „málo je viac“. A tak by sa toto malé pojednanie dalo charakterizovať slovami: „stručne a jasne“. Je to schopnosť autorov-znalcov. Historik a literát Ladislav Rezníček predkladá text v slovenskom jazyku „Žena v živote a dramatickom diele Henrika Ibsena“, ktorý vznikol síce v spolupráci s nórsym Veľvyslanectvom, ale postava Ibsena (podobne ako B. Björnsona) patrí do záujmového okruhu autora a formoval sa v tomto smere ako znalec. Preto bolo možné načrtnúť obraz spoločenského pozadia Nórska, život dramatika, dotknúť sa osobnostných vlastností a poukázať na dramatické ženské postavy z jeho drám. Text, odhliadnuc od toho, že je zreteľný a bezprostredne „hľadá kontakt s čitateľom“ predkladá realistický

pohľad, je vecný a odborne fundovaný. To je zreteľné vzhľadom na analytický pohľad na Ibsenove ženské postavy. A keď si spomenieme ako boli stvárnované na našom javisku nezabudnutelnými ženami – herečkami, tak je táto malá brožúrka ich zrkadlovým odrazom. Autor dáva do pozornosti ešte dve ženy zohrávajúce dôležitú, ba, súdiac podľa autora, mimoriadnu úlohu v Ibsenovom živote muža a tvorcu. Je to v prvom rade magdalena Thoresen (1819 – 1903), významná nórska spisovateľka. Nórska spoločnosť túto emancipovanú ženu cenila oveľa výraznejšie, než spoločnosť, napr. Božena Němcová alebo aj Georges Sandová (Georges Sand), ktorá musela použiť pseudonym, aby sa vôbec uplatnila. Emancipačný proces žien v Nórsku prebiehal radikálnejšie ako v Európe. Na to autor tiež vrhá analyticko-kritický pohľad. Druhou ženou v Ibsenovom živote bola dcéra tejto spisovateľky Susanah Thoresen, ktorá sa stala Ibsenovou manželkou (autor cituje výňatky zo zaujímavých korešpondencie manželov). Čítala miesto Henrika dennú tlač, aby mu sprostredkovala informácie, miesto neho čítala knihy a vôbec bola v úlohe diskutérky. Od týchto dvoch postáv vedie autor priamu líniu k rozhodujúcim ženským postavám v Ibsenových drámach s poukazom na spoločenské kontexty. Veľmi výstižne nám tak nanovo, v inej variácii ozaruje svet postáv nám tak dôležive známych z Ibsenových drám.

INGEBORG ŠIŠKOVÁ

PIVS PP. XI

Dilecte Fili, salutem et apostolicam benedictionem. Venerabilis Pater Moscolonicus Episcopus Nos ad te, conspicimus animi ingenio et que laudibus virum catholicum spectatum optime meritum esse de ecclesia invenimus in scholis institutione ac de religionis rebus, quas publice ac quoque muneribus fungens, fueri curas. Volentes igitur tuis Anticistis ejusdem concedere, teque condigno praemio honestate, quo per cultare tibi benignas voluntatis erga te Nobiscum pignus exhibeamus, hinc te Litteris Nostri Equitem Ordinis Sancti Silvestri Papae facimus, constituimus, nominamus, teque in eorundem Equitum coetum ac numerum referimus. Proinde tibi, dilecto fili, concedimus ut propriam Equitum hujus Ordinis vestem induere, ac proprium item insignis gestare queas, nempe Crucem auream, octogonam, alba superficie, imaginem Sancti Silvestri Papae in medio referentem, quae lacina caesia rubra et nigra distincta loribus, externis oris rubris, distinctis pectoris lateris, ex aliorum Equitum more, dependeat. Ne quid vero discriminis sive in veste tua in hujusmodi Crucis deferendis contingat, appositum schema tibi jussimus tradi. Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub anno Sacerdotis, die XVII mensis Decembris anno MCMXXVIII, Pontificatus Nostri septimo.

Dilecto filio Josepho Sivák.

*J. Carl. Sivák
a. 18. 11. 1881*

Kam patrí Jozef Sivák? Na stránky učebníc dejepisu alebo do zabudnutia? Bol pedagógom, spisovateľom, novinárom, poslancom Národného zhromaždenia republiky Československej a v prvej Slovenskej republike ministrom školstva a národnej osvety. Od jeho narodenia uplynulo 120 rokov 14. januára 2006.

Podrobnosti z jeho života sa čitateľa dozvedia zo životopisnej knihy Z mojich pamätí, ktorú vydala Matica slovenská v roku 2003. Sú v nej vzácné spomienky na udalosti, ktoré prežil a osobnosti, s ktorými sa stretával. Je nesmierna škoda, že jeho kniha končí rokom 1924. Choroba mu už nedovolila pokračovať v práci a v roku 1959, vo veku 73 rokov, ukončila jeho život.

Literárne nadanie J. Siváka sa neodráža len v spomínanej knihe, ale cítiť ho aj v článkoch novin a časopisov. Z prejavov pri rôznych príležitostiach je vidieť, aký záujem mal na pozdvíhnutí kultúrneho života a vzdelávaní slovenského ľudu. Články a básne niekedy uverejňoval pod pseudonymom Trávnický alebo Anica Jaroslavská. Z roku 1915 pochádza rukopis jeho básne, nájdenej v archíve SNK v Martine (ALU B 329):

*Po zime tejto uzrel som, že ružosvit
kynie mi v duši blahodarnej Vesny,
že srdce začne o bájoch žitia sniť,
že bude večne len vienky slasti viť
a na rtoch zaznie, zpučí pieseň piesni...*

*Ó, prelud klamný!... Prišla nová tieseň,
prišiel zas ten mráz, - miesto blaha Vesny;
na rtoch mi síných zmlka, zvädá pieseň,
a v srdci bladne sladkej rozkoše sen -
dušou lomí bôľ nový a neznesný...*

Trávnický

Ako učiteľ pôsobil na niekoľkých cirkevných školách. V čase, keď bol štátnym učiteľom v Likavke, musel vyučovať aj maďarčinu. Vo svojej knihe uvádza, že ju učil „so štipkou ironie tak, aby som neprišiel o štátnu podporu, ktorá činila 90 % môjho platu“. Neskôr to jeho odporcovia využili na útoky proti nemu a vyčítali mu v Slovenskom denníku „že pomádal slovenské deti“.

Po vzniku republiky Československej sa dostal ako školský inšpektor do Prievidze a súčasne sa stal aj jedným zo štrnástich doplnujúcich slovenských poslancov v revolučnom Národnom zhromaždení. Poslanecký sľub skladal 8. mája 1919. V ten deň malo zasadnutie Národného zhromaždenia na programe iba dva body. Prvým bol sľub troch poslancov, z nich jeden bol Jozef Sivák, pre ktorého prečítal zapisovateľ sľub po slovensky: „Sľubujete ako člen Národného zhromaždenia Československého, že budete zachovávať zákony štátu Československého a že svoj úrad budete zastávať podľa

svojho najlepšieho vedomia a svedomia.“ Druhým bodom bol smútočný prejav predsedu Františka Tomáška k tragickému úmrtiu Milana Rastislava Štefánika. Iba krátky úryvok je vybraný z dlhého prejavu, ktorý začínal slovami:

„Vážené Národní shromáždění! Ku dnešní schůzi sešli jsme se za okolností neobyčejně smutných; přišli jsme sem se srdcem stísněným hlubokým žalem, s hrudí sevřenou těžkou

ANNA SABOVÁ

Kam patří Jozef Sivák

bolestí: oplakávámeť náhlý a tragický skon jednoho z nejlepších synů našeho národa. Ani věřit se nám nechťelo přemutné zvěsti, jež přišla z Bratislavy a jež hlásala smrt Štefánikovu. Vždyť my všichni právě naopak jsme se tolik těšili, že ho po mnoholetém odloučení od vlasti ve středu svém pozdravíme, že ho z hloubi srdce uvítáme, že mu vděčně stiskneme pravici, jež tolik vykonala ve službách národa a jeho svobody. A teď vrátil se nám konečně, ale vrátil se ne živý, nýbrž na půdu tak drazé milované vlasti dopadlo tělo jeho bezduché a my na místě jástotem vítáme ho při tragickém skonu se slzou v oku.“

Jozef Sivák pôsobil v parlamente dva roky, až do prijatia ústavy. Pri ďalších voľbách sa do parlamentu dostal až po smrti Arnolda Boboka za Slovenskú ľudovú stranu. Poslanecký sľub vykonal 17. novembra 1924.

Počas obdobia keď nepôsobil v parlamente, pokračoval v Prievidzi v práci školského inšpektora. Angažoval sa v kultúrnom, spoločenskom i hospodárskom živote mesta. S okresným náčelníkom Dr. Jánom Novákom založil ešte v roku 1919 regionálne noviny Náš kraj. V každom čísle mal vlastnú rubriku o školských záležitostiach, prispieval článkami o udalostiach v regióne a sám znalý práce s tlačou pomáhal v začiatkoch i v tlačiarňi.

Po vymenovaní za čestného občana mesta Prievidze v roku 1928, bol v Našom kraji uverejnený článok o jeho zásluhách: „Málokto vie, že Sivákovi možno ďakovať, že gymnázium naše po prevrate nebolo zrušené... A keď 17. júna t. r. za okázalých slávností kládli sme základný kameň

novej gymnaziálnej budovy v Prievidzi, zas len zásluhou Sivákovou. Okrem gymnázia umožnil i stavbu Okresnej sociálnej zdravotnej stanice v Prievidzi, na ktorú vymohol 150-200 000 Kčs. Ako vieme, dvere jeho, ako poslancu, otvorené sú každému. Nepočuli sme ešte, že by sa bol opytoval po politickej legitimácii u toho, kto ho požiadal o podporu a pomoc. Zastáva záujmy každého čestne a bezištne, bez rozdielu politickej a ná-

ALU 69 D 65) sa zaujíma o miesto školského inšpektora v Žiline: „Vediac, že sa Žilina uprázdni, pýtal som si toto inšpektorské miesto... Bratislava mesto ma neláka, chcem ísť len do Žiliny...“ Ale zostal v Prievidzi a vydržal tam ešte ďalšie roky. V tomto tichom meste napísal množstvo učebníc, ktoré sa prekládali aj pre menšinové školy do maďarčiny a nemčiny.

Význam Sivákových učebníc bol v prvých rokoch Československa ne-

lamente s ďalšími slovenskými poslancami od roku 1926. Návrhy a interpelácie sa opakovali a k realizácii došlo až v roku 1937. Vysoká škola sa zriadila v Košiciach, po ich zabratí Maďarskom bola preložená do Prešova, odtiaľ do Martina, až sa definitívne usídlila v Bratislave. V jednom z jeho príspevkov ku školstvu v roku 1937 odznela aj výčitka, že „učitelia sú komunizovaní“.

Ústredie slovenského katolíckeho študentstva v Bratislave z internátu Svoradov mu 14. marca 1936 z vďačnosti odovzdalo putovný pohár za jeho angažovanosť v školstve a finančnú podporu chudobných slovenských študentov.

Jozef Sivák patril medzi najbližších spolupracovníkov Andreja Hlinku, mali rovnaký názor na národnú otázku. Ako autonomistov ich vyhlasovali za rozbijáčov republiky alebo za agentov maďarskej iredenty. Bol známy ako rozvážny a umiernený politik, ale neohrozený bojovník za kultúrne práva Slovákov a za politické právo slovenského národa na autonómiu. Od apríla 1937 zastával aj funkciu podpredsedu parlamentu.

Počas poslaneckého pôsobenia Jozefa Siváka niekoľkokrát žiadalo Hlavné štátne zastupiteľstvo v Bratislave o súhlas poslaneckej snemovne na jeho trestné stíhanie. Poslanecká snemovňa ho odsúhlasila iba dva razy. Prvý raz za ohováranie, ktoré vykonal 30. septembra 1929 ako svedok pri svedeckej výpovedi na Okresnom súde v Prievidzi, kde vyslovil jasné podozrenie, že vlámanie do jeho bytu, vykonané 24. augusta 1929 bolo spáchané z iniciatívy štátnej polície v Bratislave. K trestnému stíhaniu bol väčšinou prítomných poslancov vydaný preto „že to žádá veřejný zájem na očistení státního úřadu“. Druhý raz bol vydaný na trestné stíhanie za „přečin urážky prezidenta republiky“. Stalo sa to na základe jeho vyjadrenia dňa 7. októbra 1934 v Ráztočne neďaleko Prievidze na verejnom zhromaždení HSELS, na ktorom hovoril o politickej a hospodárskej situácii. Vo svojej reči uviedol okrem iného aj výroky, v ktorých Krajský súd v Nitre videl priestupok rušenia všeobecného pokoja. „Kromě toho použil urážlivého výroku o prezidentu republiky, kterým spáchal přečin urážky prezidenta republiky podle § ...“

V pražskom parlamente bol až do roku 1939. V prvej autonómnej slovenskej vláde bol ministrom školstva Matúš Černák. Po jeho odvolaní v januári 1939 sa ministrom školstva a národnej osvety stal Jozef Sivák, ktorý bol v tejto funkcii aj v období prvej Slovenskej republiky až do 4. septembra 1944. Za jeho pôsobenia dosiahla kultúra a školstvo na Slovensku najväčší rozmach. Slovenská vysoká ško-

boženskej príslušnosti.“

V tom istom roku bol za rozvoj cirkevného školstva na Slovensku významaný pápežským Rytierskym rádom sv. Silvestra. Rád pochádza z obdobia pápeža Silvestra I., ktorý sa stal hlavou celej cirkvi v roku 314. Založil spoločenstvo cisára Konštantína Veľkého a pričlenil k nemu aj Rád rytierov. Po dlhej dobe stagnácie ho v roku 1841 obnovil pápež Gregor XVI. a zreformoval Pius X. Prijatie do Rádu sv. Silvestra sa umožňuje hlavne príslušníkom pápežského štátu, výnimočne aj občanom mimo neho - laikom. Patrí medzi najvyššie cirkevné ocenenia a jeden z jeho troch stupňov tvorí aj Rytieri veľkého kríža.

Vyznamenanie mu udelil pápež Pius XI. S ocenením obdržal aj pápežský list podpísaný kardinálom Gasparim ktorý začína slovami „Milovaný synu“. Časť citácie z listu: „...oceňujú jeho starosť o výchovu školskej mládeže a v náboženských veciach, o ktoré sa stará vo výkone svojho úradu. Svätý otec vyhovie hlasu pána biskupa a preto ho chce poctiť cenou a týmto listom a ho ustanovujú a oznamujú, že ho započítali do spoločenstva a počtu Rytierov svätého Silvestra. Posielajti mu zlatý osemhranný kríž, pripevnený červeno-čiernou stuhou...“ a končí slovami „Milovanému synovi Jozefovi Sivákovi“. Na rubovej strane pápežskej listiny je podpis kancelára dokladov Dominika Spadu.

V SNK v Archíve literatúry a umenia v Martine sa nachádza množstvo listov, z ktorých sa dá vysledovať jeho cesta životom. Len dva roky po usadení sa v Prievidzi, mal v úmysle odísť. V liste z 5. mája 1921 (SNK

smierny. Pri príprave jednej z čítaniek píše list (SNK ALU 49 AM 42) Jozefovi Škultétymu do Maticy slovenskej, v ktorom urguje: „Čítanku pre ľudové školy už dokončievam. Preto prosím Vás úctive, keby ste boli taký láskavý, ak Vám je možno, napísať a poslať mi sľúbené články do čítanky...“

A aká bola odozva ministerstva školstva prvej ČSR na slovenské učebnice? Po šiestich rokoch od vzniku republiky boli deti nútené hovoriť v niektorých školách po česky, ako sa to stalo v žilinskej reálke, kde profesor karhal žiakov slovami „Nežvaňte! Mluvte po česku!“. Takáto kritika sa vzniesla v Národnom zhromaždení 27. novembra 1923 v reči poslancu Hancka na prístup najmä mladých českých profesorov, ktorí pôsobili na Slovensku. Reaguje aj na Sivákovu učebnicu: „Teraz pohľadme, ako sa rozširujú slovenské knihy na Slovensku, ako naša vláda vypomáha písanie slovenských učebníc. Máme jedného dobre známeho, veľmi skromného spisovateľa, ktorý bol po prevrate členom revolučného Národného shromaždenia, Jozefa Siváka. Teraz je inšpektorom. Napísal dve veľmi šikovné učebničky pre ľudové školy Krátku nauku o hospodárstve a Mierovedu. Človek by si myslel, keď číta prípis pána ministra, v ktorom tieto dve knižky vykazujú zo všetkých slovenských škôl, že v republike sa už aj s mierovedou a hospodárskou vedou môže buriť proti republike.“

V parlamente od roku 1924 sa Jozef Sivák ako pedagóg v prvom rade zaoberal problémom školstva. Za zriadenie Vysokej školy technickej na Slovensku sa zasadzoval v pražskom par-

la technická bola rozšírená o ďalšie odbory, vznikla Prírodovedecká fakulta Slovenskej univerzity, bola založená Slovenská vysoká škola obchodná, vzniklo desať stredných škôl, tri priemyslové školy, osem obchodných učilíšť, štyri odborné školy pre ženské zamestnania a pre vysokoškolákov sa vybudoval internát Horský park. Spišová slovenčina bola zavedená do všetkých oblastí, vykonala sa revízia učebníc a školských pomôcok, zaviedlo sa vyučovanie nových predmetov - estetická výchova, občianska náuka, zdravotníka a remeslá. Začalo sa so zdravotnými prehliadkami žiakov a učiteľov, učiteľskými poradami a konferenciami, vydávali sa časopisy pre pedagógov, zaviedlo sa vyučovanie náboženstva a vysielanie pre školy v Slovenskom rozhlase.

Kultúrna tvorba bola zameraná na národné tradície a kresťanské hodnoty, popritom sa však rešpektovala aj sloboda tvorenia. Mal osobný vplyv na vznik Slovenskej akadémie vied a umení, na ktorej stoja základy dnešnej SAV. Vybudovala sa hviezdáreň na Skalnatom plese, vznikol Ústav pre školský a osvetový film, Ústav pre ľudovú pieseň a bola založená Slovenská galéria. Vydávali sa knihy slovenských aj zahraničných autorov, vyšlo okolo štyritisíc knižných titulov. Vychádzalo dvesto dvadsať novín a časopisov. Na výročie vzniku republiky v marci 1940 udelil minister Jozef Sivák prvé štátne ceny v oblasti kultúry. Prvými nositeľmi boli hudobný skladateľ Mikuláš Schneider-Trnavský, univerzitný profesor, lekár a básnik Andrej Žarnov a maliar Martin Benka. Posledné štátne ceny udelil v marci roku 1944.

Minister Jozef Sivák sa angažoval vo všetkom, čo spadalo pod školstvo a kultúru. V apríli roku 1939 poslal Stanislavovi Mečiarovi list (SNK ALU 164 I 8) s prosbou o napísanie básne ku Dňu matiek „o povznesení kultu matiek“. V decembri roku 1939 vypísalo Ministerstvo školstva a národnej osvety súbeh na libreto reprezentačnej národnej opery. V liste (SNK ALU 131 J 25) predsedovi Spolku slovenských spisovateľov napísal minister Jozef Sivák: „týmto súbehom sa robí významný krok na vytvorenie hodnotného literárneho hudobného diela, práve tak aktuálneho ako aj potrebného“. V roku 1943 nariadil školám Deň slovenskej prírody a obrátil sa na najlepších básnikov o napísanie básne k tejto príležitosti. V liste (SNK ALU 181 P 7) oslovil Jána Smreka „Chceme naučiť slovenskú mládež milovať prírodu a všetko, čo je v nej...“. V roku 1942 boli ministerstvom nariadené nové tvary slovenskej písanej latinky z dôvodu, že „...písmo žiakov nevyhovuje požiadavkám praktickým a estetickým“. Zmena písma bola nepriaznivou prijatá najmä učiteľmi.

Mládež bola vychovávaná k národnému sebedovomiu, k pestovaniu aj citového vzťahu k odkazu slovenskej minulosti. Jozef Sivák nedovolil, aby sa do vyučovacieho procesu dostala ideológia nemeckého národného socializmu. Študenti z vtedajších stredných a vysokých škôl vedia, že nikdy predtým ani potom sa u našej mládeže slovenské národné povedomie tak nerozvinulo ako práve za trvania prvej Slovenskej republiky.

Sivákové zásluhy sa uznávali aj po roku 1945, hlavne jeho pomoc rasovo a politicky prenasledovaným. Z členov vlády sa najviac zaslúžil na záchrane Židov. K 120. výročiu narodenia Jozefa

Siváka bola v máji 2006 zorganizovaná v Klube dôchodcov Bôbar v Prievidzi malá komorná výstava. Medzi vystavenými dokumentmi bola aj písomná výpoveď pani Kláry Vozárovej, rodenej Neumanovej. V roku 1942 bola deportovaná do sústredovacieho tábora v Poprade. Jozef Sivák sa zaslúžil zložitým postupom a na poslednú chvíľu o jej záchranu, keď už bola pripravená s inými židovskými dievčatami nastúpiť do vlakového transportu. Pani Vozárová píše vo svojej výpovedi: „V poslednej chvíli veliteľ deportačnej akcie vyvolal moje meno, vyňal ma z veľkej skupiny deportovaných a poslal ma späť do tábora v Poprade. Vzápätí som bola prepustená na slobodu. Za uskutočnenú obeť, nezištnú a úspešnú intervenciu ministra Jozefa Siváka som mu bola počas jeho života veľmi povďačná.“

Po demisii vlády začiatkom septembra 1944 odstúpil z funkcie a v novej vláde vymenovanej Dr. Jozefom Tisom 5. septembra 1944 Jozef Sivák už nebol a viac sa v politike neangažoval. Dňa 4. mája 1945 ho zatkli príslušníci NKVD v Piešťanoch, kde bol evakuovaný so svojou rodinou. Bol postavený pred Národný súd, pred ktorým vypovedal aj o prepúšťaní českých profesorov z vysokých škôl. V liste z júna 1947 (SNK ALU 42 V 29) nemenovanému ministrovi píše pani Siváková: „Pri svojom výsluchu o niektorých univerzitných profesoroch manžel udal stručne len to, čo sa stalo, čiže čistú a holú pravdu“. V prílohe listu je časť výpovede Jozefa Siváka, v ktorej opisuje situáciu akú našiel na vysokých školách pri nástupe na post ministra školstva v roku 1939: „Na Slovenskej univerzite ostalo 16 profesorov českej národnosti“. Vo výpovedi sú opísané prípady profesorov: Dr. Antona Štefánka, Dr. Jaroslava Sumbala a Dr. Stanislava Kostlivého. Najzaujímavejšiu situáciu opisuje v prípade profesora Dr. Antona Štefánka „...za ktorého ponechanie musel som viesť formálny boj s Generálnym sekretariátom HSLS“. So súhlasom Dr. Tisu bol Dr. Štefánek na univerzite ponechaný. „No keď sa to dozvedel Tuka, začal proti Štefánkovi brojiť. U Tuku v záujme Štefánka zakročiť som musel niekoľkokrát, osobne a písomne. Konečne Tuka upustil od svojho odmietavého stanoviska a privolil, aby Dr. Štefánek mohol ostať - ale len ako bezplatný profesor. Na to Dr. Štefánek oznámil, že z fakulty odchádza, lebo ako bezplatný nemal by z čoho žiť a musí si hľadať iné zamestnanie. Po tomto začal som znova intervenovať a zakročovať, až napokon podarilo sa mi prelomiť všetok odpor - a Dr. Štefánek dostal plat, aký mu patril.“ Po nástupe Alexandra

Macha do vlády v roku 1940 sa formálny boj o Dr. Štefánka opäť začal. Vybojoval ho Jozef Sivák. Vo výpovedi je opísaný aj kuriózný prípad profesora Dr. Jaroslava Sumbala, ktorého chcel Tuka odstrániť: „Mal som preto s Tukom konflikt. Keď som poukázal, že Dr. Sumbal má ženu Slovenku, Tuka poznamenal - To nie je prekážka, ani zásluha, nech sa dá rozviesť, ak by jeho žena nechcela do protektorátu.“ Jozef Sivák nedovolil ani prepustenie Dr. Stanislava Kostlivého, za ktorého Tuka: „... ako predseda vlády i ako rektor univerzity robil mi výčitky. ...že vy ste Slovák, a teraz vidím, že vy ste vlastne Čechoslovák. Kostlivý ostať nemôže.“ Kostlivý však ostal, za čo sa poďakoval ministrovi Sivákovi osobitným listom. V máji 1940 dostal Jozef Sivák ďakovný list podpísaný 176 poslucháčmi bratislavskej Lekárskej fa-

dina vystávaná do maďarskej dediny Tachty neďaleko Filákov, do tých najnedostojnejších podmienok, neskôr do Trubína v blízkosti Žiaru nad Hronom.

Ani tam neprestal pracovať. O zápisky a poznámky k pripravovanej knihe prišiel počas vyšetrovacej väzby, tak znovu dával dohromady svoje spomienky, hľadal a overoval po archívoch, požičiaval si knihy a udržiaval písomné kontakty. V liste z Trubína z októbra 1956 (SNK ALU 132 N 54) adresovanom A. A. Baníkovi do Matice slovenskej prosí o zapožičanie materiálov a zdôveruje sa: „Ale nebyť kníh, v osihotenosti nášho vyhnanstva by som asi nevydržal. Ja som síce samotář, no prepínať, nerád prepínam v ničom.“ V dodatku listu je poznámka k novému vydaniu slovenského Pravopisu: „Mňa nevedel nijako nadchnúť

ochrániť seba i svoju rodinu, ale on si vybral tú druhú voľbu, zachraňoval životy iných. Prečo je vzťah slovenských Židov k Jozefovi Sivákovi naplnený takou vďačnosťou, že neprípustia jeho zabudnutie? Prečo sa Slováci doteraz nevyrovnali s jeho osobou ako ministrom prvej Slovenskej republiky a úplne zabúdajú na jeho obeť pri záchrane životov slovenských Židov? Ako je možné, že sa ešte nájdu takí neinformovaní Slováci, ktorí ho považujú za fašistu a gardistu? Prečo sa v regionálnej histórii zabúda na jeho zásluhy v pozdvižení kultúrneho, spoločenského a hospodárskeho života hornej Nitry?

Na návrh Klubu Bôbarov, prievádzskych rodákov, bola po ňom v tomto meste pomenovaná ulica. Na ich návrh bol zaradený v turistickej trase Zlatej Prievidzkej cesty bývalý dom poslanca a ministra Jozefa Siváka ako jedna zo zastávok. Ale pamätná tabuľa inštalovaná pred jeho domom pred niekoľkými rokmi sa tam už nenachádza. Aspoň že jeho dom slúži bohumilému účelu -seniorom.

Je záslužným činom, že v Historickom kalendári Slovensko pod dátumom 14. január je uvedené aj meno Jozefa Siváka a v texte je vyzdvihnutá jeho angažovanosť v prospech prenasledovaných Židov a „Napriek tomu ho po vojne odsúdili...“. Starovekí Gréci zrušili kolektívnu vinu pred vyše dvetisíc rokmi, u nás princíp kolektívnej viny zahrnula 5. apríla 1945 do Košického vládneho programu Komunistická strana Československa pod vedením Klementa Gottwalda a postavila pred súd všetkých členov vlády protektorátnej i prvej Slovenskej republiky, navyše aj všetkých vedúcich úradníkov z tohto obdobia.

PRAMENE

A LITERATÚRA:

- Archív literatúry a umenia, Slovenská národná knižnica Martin.
- Index k tésnopiseckým zprávám o schůzích PS NZ republiky ČS, v Praze 1935.
- Archív Národného zhromaždenia - www.psp.cz. Náš kraj, rok 1928 a 1929.
- SABOVÁ, A.: Rytieri Rádu sv. Silvestra. In. Prievidzský občasník 1/06, Prievidza : MO MS 2006.
- GULÁŠ, Š.: Jozef Sivák, medailón k 40. výročiu smrti. In. Internet - Slovenské národné noviny 8/99.
- LENGVELOVÁ, T. - Mrva, I.: Historický kalendár - Slovensko, Bratislava : Perfekt [s.a.].
- Pyramída s. 2136, 2137. Bratislava : SAV 1977.
- Redakčná komisia MŠANO: Päť rokov slovenského školstva 1939 - 1945. Bratislava: Štátne nakladateľstvo 1944.
- Fotografie pochádzajú zo súkromného archívu pani Márie Sucháňovej.

kulty Slovenskej univerzity, v ktorom ďakujú za to, že Dr. Kostlivého ponechal na fakulte.

Národným súdom bol Jozef Sivák odsúdený na dva roky a skonfiškovanie všetkého majetku. Jeho manželka v liste zo 6. mája 1947 (SNK ALU 42 V 29) uvádza: „Manžel obžalobný spis ešte nedostal, preto ani nevie z čoho bude obžalovaný“. V decembri 1947 ho po viac ako dvoch rokoch vyšetrovacej väzby prepustili. Rodina bola rozdelená, byt obsadený, veci z neho vyhádzané a rozkradnuté, jeho vzácná a bohatá knižnica vyvezená do katolíckej fary v Modre. V roku 1952 bola ro-

nový pravopis, - vychádzajúci z teoretických smerníc, ktoré dal marxistickej jazykovede J. V. Stalin vo svojich geniálnych prácach - ako sa hovorí v úvode Pravopisu“.

Bolo by iste spravodlivé, aby sa na meno Jozefa Siváka nezabudlo. Dlhé roky patril k tým osobnostiam slovenskej politiky a kultúry, ktorí si po odstupe rokov zaslúžia uznanie za svoju prácu. Je osudom tých, ktorí sa o niečo zaslúžili, zostali po ich školy, inštitúcie a zachránené životy, ale žili v hektickej dobe, aby sa na nich zabudlo? Jozef Sivák mal dve možnosti. Mohol z funkcie ministra odstúpiť a

V súčasnosti prebieha pomerne jednostranná diskusia o premenovaní samosprávnych krajov na župy. Ozdnieva tu veľa poloprávdy i nezmyslov. O tejto zmene má rokovať aj NR SR bez hlbšej odbornej historickej a jazykovednej analýzy.

Predovšetkým si treba uvedomiť, že historické župy počas ich krátkej približne 70-ročnej existencie nemožno považovať za orgány územnej samosprávy. Dokonca oveľa menej ako po 46 rokoch zavrnuté národné výbory alebo 500-ročné stolice. Je naozaj načase, aby zmeny vo verejnej správe sa vykonávali uvážlivejšie a odbornejšie.

Hradská sústava a komitáty

V predveľkomoravskom období sa prirodzenými centrami moci a teritoriálneho združovania staroslovenských kmeňov na našom území stali najsilnejšie hradiská. Tie boli prirodzenými strediskami hradskej sústavy. V popise tzv. Bavorského geografa spred roku 844 a jeho upravenej verzie z rokov 882 až 893 je zaznamenaná štruktúra verejnej správy v Nitrianskom, Blatenskom, Českom a Lužickosrbskom kniežatstve ako aj v Bulharskej ríši.

Po konštituovaní Veľkej Moravy ako pevného štátneho celku pod byzantským vplyvom sa hradská sústava zmenila na základný pilier štátnej moci. Po vpáde maďarských kmeňov v 10. storočí sa ako osvedčený systém správy prirodzene transformovala do komitátnej sústavy.

Pevnú štruktúru správe ranouhorskeho štátu vtláčil až Štefan I., ktorý v ekonomicko-správnom a vojenskom členení bezprostredne nadviazal na staroslovensku hradskú sústavu. O tom svedčí nielen prevzaté názvoslovie správnych inštitúcií, ale aj názvy samotných komitátov, ktoré sa kryli s pôvodnými historickými názvami hradisk. Komitát sa členil na zväčša pôvodne staroslovenské hradné španstvá na cele s dvorskými špánmi.

Šľachta zaviedla stolice

V dôsledku úpadku centrálnej moci a rastom moci magnátov sa komitáty vnútorne oslabili natoľko, že koncom 13. storočia fakticky prestali fungovať. Nahradil ich systém šľachtických stolíc.

Stoličné zriadenie pretrvalo najdlhšie - viac ako pol tisícročia. Spočiatku zachovalo územnosprávne členenie komitátov, ale už nie ako inštitúciu štátnej moci. Išlo o šľachtickú samosprávu. O jej ovládanie neustále bojovala početnejšia nižšia šľachta utiekajúca sa pod ochranu panovníka proti dominujúcim v nich veľmožom. Spod vplyvu šľachty a teda stolíc sa usilovali dostať slobodné kráľovské mestá, ktoré boli oporou ústrednej moci.

Stolice sa navonok podobali šľachtickým minirepublikám, za čo ich obdivoval dosť nekriticky aj francúzsky filozof Charles-Louis Montesquieu. Štúrovi poznali len stolice, nie župy (...v dvanástich stoličiach biely deň zazorí..., Ján Botto: Smrť Jánošíkova).

Keď sa cisár Jozef II. pokúsil stolice zrušiť ako prekážku osvietenckého pokroku, uhorská šľachta to považovala za útok na svoje ústavné práva, ktoré v skutočnosti nejstvovali.

Po dištriktoch nastúpili župy

Stolice napokon zmietli z histórie meruómske roky. Nahradili ich tzv. civilné či bachovské dištrikty (kraje), ktoré bezprostredne nadviazali na neúspešný pokus Jozefa II. Namiesto šľachtickej samosprávy ich riadili v rokoch 1849 až 1860 kvalifikovaní úradníci vymenovaní ministrom vnútra. Alexander Bach chcel zaviesť modernú, efektívnejšiu štátnu správu podľa Napoleonovho modelu prefektov na cele departementov. Na Slovensku dovtedajšie stolice zlúčili do troch krajov (dištriktov): Nitrianskeho (od roku 1851 s názvom Bratislavský), Banskobystrického a Košického.

Až po rakúsko-uhorskom vyrovnaní zaviedli v Uhorsku župný systém. Na ce-

ALEXANDER THURZO

Naozaj sú župy našou historickou tradíciou?

le župy stál hlavný župan, ktorého vymenoval panovníkom na návrh ministra vnútra ako najvyššieho štátneho úradníka na príslušnom teritóriu. Župy kopírovali územie bývalej stolice.

Najvyššími výkonnými orgánmi župy boli valné zhromaždenia z administratívny výbor. Jeho aparát riadil podžupan, ktorý tak mal väčšiu výkonnú moc ako župan. Župy na svojom území plnili nariadenia vlády a panovníka, členili sa na slúžbové okresy na cele s voleným hlavným slúžnym.

V rámci centralizačnej politiky Budapešti vyňali z právomocí žúp postupne v rokoch 1869 až 1881 municipálne mestá, správu súdnictva, lesníctva, verejnej bezpečnosti a ďalšie kompetencie.

Zmeny po svetových vojnách

Po rozdelení Rakúsko-Uhorska na Slovensku ostal naďalej v platnosti uhorský zákonný článok 21/1886 o župnom zriadení s tým, že sa zlučila funkcia župana a podžupana. Akékoľvek samosprávne prvky v kompetenciách žúp sa zlikvidovali. V rámci centralizácie verejnej správy pražskej vlády župy zrušili a od 1. januára 1928 ich nahradili tzv. krajiniským zriadením.

Župy obnovili až za prvej Slovenskej republiky v roku 1939. Zriadili 6 žúp: Bratislavskú, Nitriansku, Trenčiansku, Tatranskú (so sídlom v Ružomberku), Pohronskú (Banská Bystrica) a Šarišsko-zemplínsku (Prešov). Na ich celo vymenovala vláda županov, ktorí boli podriadení ministrom vnútra. Župan priamo riadil župný úrad.

Nariadením SNR z roku 1945 boli župy a župné úrady opäť zrušené. Nahradili ich na 46 rokov krajské a okresné národné výbory ako orgány štátnej moci so samosprávnymi prvkami.

Potreba väčšej rozvahy a odbornosti v reformách

Obdobie po roku 1989 je stavom permanent-

ných reforiem verejnej správy, z ktorých viaceré neboli najšťastnejšie. Na rozdiel od Čiech sa zrušením národných výborov radikálne odčlenila obecná samospráva od štátnej správy. Zrušili sa a po čase sa opäť obnovili krajské úrady. Až Ústava SR anticipovala neskoršie vytvorenie samosprávy vyšších územných celkov, zmenilo sa územnosprávne členenie štátu, neskôr sa zrušili okresné úrady a nahradili sa obvodnými, súbežne prebiehal prenos kompetencií z rôznych úrovní štátnej správy na krajskú a obecnú samosprávu. Medzery sa kompenzovali dosť neprehľadným vznikom úradov miestnej štátnej správy.

Tieto a ďalšie zmeny, popri permanentnom raste úradníkov vo verejnej

správe, napriek o ich deklarovanom znížovaní, v súčasnosti vzbudzujú u veľkej časti obyvateľstva nedôveru.

Čo s pojmom VÚC?

Bezpochyby termín „vyšší územný celok“ je ťažkopádny najmä z jazykoveho hľadiska. To čiastočne kompenzovalo zavedenie do legislatívy pojmu samosprávny kraj. Ak by v budúcom roku zanikli krajské úrady ako orgány štátnej správy, potom ostane len samosprávne kraje, pri ktorých adjektívum „samosprávny“ sa stane nadbytočné. Tým sa Slovensko priblíži k modelom regionálnej samosprávy napr. v Nemecku a v Spojenom Kráľovstve, ak už nechceme kopírovať susedov, kde regionálna

správa plní súčasne funkciu samosprávy i štátnej správy, tak ako niekedy bývalé krajské národné výbory. Najšť optimálny názov pre samosprávny kraj, jeho inštitúcie by malo byť predmetom kvalifikovaného posúdenia odborníkov prinajmenšom z oblasti histórie, verejnej správy, sociológie a politológie, aby sa opäť nezavádzali nevhodné pojmy.

Neuvážení návrat k archaickému pojmu župa treba zvážiť aj z hľadiska jedného citlivého momentu. Župy po rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa stali nástrojom tvrdej maďarizácie budapeštianskej vlády. Vôbec sa nestali inštitúciou blízkou ľudu a národnej inteligencii. Zavedenie tohto pojmu tak ako je to v súčasnom Maďarsku, by sa dalo interpretovať aj ako návrat k tým tradíciám „veľkého“ Uhorska, ktoré naši zákonodarcovia asi naozaj nesledujú.

Autor pôsobil ako riaditeľ odboru Slovenského metrologického ústavu, ústredný riaditeľ ZMOS, riaditeľ Inštitútu ďalšieho vzdelávania Akadémie PZ a v iných orgánoch verejnej správy.

AGROKOMPLEX - VÝSTAVNÍCTVO NITRA

VELTRHY A VÝSTAVY 2007

	AQUA - THERM NITRA 2007 3. medzinárodný odborný veľtrh vykurovania, vytapenia, klimatizácie, merania, regulácie, sanitárnej a ekologickej techniky	6. - 8. 2. OS 1		VÝSTAVA PSOV 2007 24. medzinárodná výstava psov všetkých plemien - FCI tel. 037 733 63 86	2. - 3. 6.
	NÁBYTOK A BYVANIE 2007 17. medzinárodný veľtrh nábytku a bytových doplnkov 5. 3. stena pre odborníkov a turistov	8. - 11. 3. OS 7		AGROKOMPLEX 2007 34. medzinárodný poľnohospodársky a potravinársky veľtrh	16. - 20. 8. OS 1
	SVETLO DOMOVA 2007 8. medzinárodná výstava interiérových a exteriérových svetiel	8. - 11. 3. OS 2		COOPEXPO 2007 14. medzinárodné družstevné kontraktárno-predajné výstava spotrebiteľného a potravinárskeho tovaru	18. - 20. 8. OS 1
	BYTEX 2007 7. výstava bytových textíl a kobercov	8. - 11. 3. OS 2		ŽIVNOSTENSKÉ TRHY 2007 10. kontraktárno-predajná výstava malých a stredných podnikateľov	16. - 20. 8. OS 1
	FÓRUM DIZAJNU 2007 10. medzinárodná výstava nábytkového dizajnu	8. - 11. 3. OS 2		REGIÓN Y SLOVENSKA 2007 5. výstava vedeckého a vzdelávacieho zariadenia	16. - 20. 8. OS 1
	VÝSTAVA PSOV 2007 11. výstava psov NitriaCare CAC - SR tel. 037 773 4867, nitria@nitria.com.sk, www.nitria.com.sk	17. - 18. 3.		KONE A ĽUDIA 2007 6. medzinárodná kontraktárno-predajná výstava	16. - 20. 8. OS 1
	GASTRA 2007 13. medzinárodná výstava zariadení pre hotely, obchod, veľtrhové stravovanie a pohostinstvo	27. - 30. 3. OS 3		OPTIC 2007 4. medzinárodná výstava optiky a optikárstva	14. - 16. 9. OS 3
	COBA 2007 Špecializovaná výstava lekárskej, cukrárskej a technologickej	27. - 30. 3. OS 3		AUTOSALÓN 2007 15. medzinárodná výstava osobných, nákladných, úžitkových vozidiel a príslušenstva 27. 3. stena pre odborníkov a turistov	27. 9. - 3. 10. OS 3
	EXPOENDING 2007 Špecializovaná výstava vestien	27. - 30. 3. OS 3		DREVO 2007 2. medzinárodný drevený veľtrh	23. - 26. 10. OS 3
	EMBAL 2007 Špecializovaná výstava obalovej techniky	27. - 30. 3. OS 3		LES 2007 10. medzinárodná lesnícka výstava	23. - 26. 10. OS 3
	KÁVA 2007 Výstava kávy čaju a technológií	27. - 30. 3. OS 3		AGROSALÓN 2007 1. medzinárodný veľtrh poľnohospodárskej techniky	23. - 26. 10. OS 1
	GARDENIA 2007 11. medzinárodná predajná výstava pre záhradníctvo, záhradkárstvo, prateľov bonsajov a kvetov	12. - 15. 4. OS 1		VÝSTAVA PSOV 2007 11. medzinárodná výstava psov NitriaCare tel. 037 773 45 67, nitria@nitria.com.sk, www.nitria.com.sk	3. - 4. 11.
	ENVIRO 2007 12. medzinárodná výstava techniky ochrany a tvorby životného prostredia	12. - 15. 4. OS 1		MEZINÁRODNÁ VÝSTAVA MAČIEK VŠETKÝCH PLEMEN 2007 tel. 0905 29 22 80, vsetky@maciek.com.sk	24. - 25. 11.
	STONEKOMPLEX 2007 3. medzinárodná výstava kamňa, kamenárstva, kamenárskych výrobkov, nástrojov, strojov a technológií	12. - 15. 4. OS 1		CHOVATEĽSKÉ DNI 2007 11. celoslovenská výstava drobných chovateľov tel. 02 555 711 98	30. 11. - 2. 12.
	DOMEXPO 2007 Postav si svoj dom tel. 02 53 41 25 88, info@domexpo.sk, www.domexpo.sk	12. - 15. 4.		VIANOČNÉ PREDAJNÉ DNI V AGROKOMPLEXE 2007 16. ročník	12. - 15. 12. OS 1
	MLADÝ TVORCA 2007 15. predajná výstava výrobkov žiakov stredných škôl, smeriac praktického vyučovania a medzinárodných učebníc	12. - 14. 4. OS 1			
	MEZINÁRODNÝ STROJÁRSKY VELTRH 2007 14. medzinárodný veľtrh strojov, nástrojov, zariadení a technológií	22. - 25. 5. OS 2			
	EUROWELDING 2007 13. medzinárodná výstava zvarovania a zvarovacej techniky	22. - 25. 5. OS 2			
	CAST-EX 2007 13. medzinárodná výstava železa a hutníctva	22. - 25. 5. OS 2			
	CHEMPLAST 2007 11. medzinárodná výstava plastov a chemie pre strojárstvo	22. - 25. 5. OS 2			
	EMA 2007 7. medzinárodná výstava elektrotechniky, merania, automatizácie a regulácie	22. - 25. 5. OS 2			

OS 1
Ing. Ivan TOMKA
tomka@agrokomples.sk, tel. 037 657 21 21 6, fax: 037 653 53 30

OS 2
Ing. Jozef JENIS
jenis@agrokomples.sk, tel. 037 657 22 01 6, fax: 037 733 59 96

OS 3
Ing. František ĐURKOVIC
durkovic@agrokomples.sk, tel. 037 657 23 01, fax: 037 733 58 81

Ing. Jozef CHRENKO, vidiazi výstavy, tel. 0903 734 730

Ing. Jozef BUČKA, vedúci arch. tel. 0903 406 634

DATA: TISKOVÝ VYHODNENÍ

AGROKOMPLEX - VÝSTAVNÍCTVO NITRA Výstavná 4, 949 01 NITRA, tel. 037 657 21 11 3, fax: 037 733 58 59